

„Prikázať cenám, je ako prikázať počasiu. Politici sú novodobí šamani, ktorí sa nás snažia presvedčiť, že trasením hrkálky a divokým tancom privolajú dážď a nižšie ceny.“

- Martin Vlachynský

Editoriál

Richard Ďurana

Toto číslo Market **Finesse** vychádza po pár mesačnej odmlke. Tá nebola spôsobená nedostatkom obsahu, práve naopak. V INESS ale aj vo fantáziách politikov sa toho udialo v predvolebnom období toľko, že sme newsletter museli kvôli kvantu práce na čas odkloniť na vedľajšiu koľaj. Rest ale týmto číslom doháňame a opäť sa môžete tešiť na zaujímavé čítanie.

Začnem pohľadom do domácej kuchyne: rady INESS sa rozšírili o ďalších 2 analytikov. Jeden z nich - Matej Bárta - s nami externe spolupracoval počas VŠ štúdia v Amsterdame na ad hoc projektoch už dlhšiu dobu, teraz sa stáva plnohodnotným členom INESS a jeho hlavnou oblasťou je zdravotníctvo. Ďalším je Richard Vilkus, ktorý na seba preberá najdlhšie fungujúci projekt INESS - [Cenu štátu](#).

Od posledného čísla sme vydali 9 publikácií, zorganizovali viacero domácich i medzinárodných podujatí.

Najväčším zážitkom je pre mňa každoročné celoštátne finále Ekonomickej olympiády. Kolegyňa Monika Budzák z tejto trojkolovej súťaže vybudovala podujatie, do ktorého sa každoročne zapája viac ako 10-tisíc stredoškôľakov zo všetkých kútov Slovenska. Nebyť predvianočnej chrípkovej vlny, ktorá prešla celou krajinou a zatvorila mnohé školy, účasť by určite pokorila minuloročný rekord. Do finále sa cez školské a krajské kolá kvalifikovalo 50 najlepších ekonómov a ekonomiek spomedzi 10 120 zapojených študentov. Chodím na toto finále rád. Pozorovať pokope mladých a múdrych študentov, ktorí nielen majú vedomosti na úrovni vysokoškôľakov v prvom stupni štúdia, ale ktorí ich vedú aj artikulovať a argumentovať pred odbornou komisiou súťaže, to je skutočný zážitok. Sledovať napätie v tvárach oddaných učiteľov, ktorí ich ekonómiu učia nielen na hodinách, ale aj v mimoškolských krúžkoch, slzy šťastia ale aj sklamaní, to pohne každým človekom. Je obdivuhodné, ako sa študenti so záujmom vedú dostať k informáciám a naučiť sa veci, ktoré sa na školách nevyučujú. Apropos, [prihlasovanie do 7. ročníka olympiády je](#)

[už otvorené](#). Ak ste študent alebo rodič, zistíte, či je už vaša škola prihlásená!

Tento rok sme premiérovu organizovali aj Ekonomickú olympiádu pre základné školy. Asi nikto z nás nečakal, že sa zapojí viac ako 200 škôl a 4 400 žiakov. Ako som sa neskôr dozvedel, bol medzi nimi aj môj syn. Na svojich vedomostiach však musí ešte popracovať. V texte [na strane 31](#) si môžete aj vyskúšať zodpovedať zopár otázok z testu pre žiakov ZŠ. Dáte 100 %?

Veľa občanov Slovenska si zaiste vydýchlo, keď rozhádanú koalíciu nahradila 15. mája tohto roku úradnícka vláda na čele s premiérom Ľudovítom Ódorom - mimochodom tiež členom Odbornej rady našej Ekonomickej olympiády. Táto vláda si dala za cieľ spraviť neodkladné opatrenia vedúce k zastaveniu rastu rekordného deficitu verejných financií a pripraviť niečo ako roadmap, manuál, odporúčania pre nasledujúcu vládu. Držíme im v tom palce. Že aj úradnícka vláda vie podľahnúť politickým tlakom sme zažili tento týždeň, kedy tripartita schválila výšku novej minimálnej mzdy nad zákonom stanoveným automatom.

V tomto čísle nájdete nielen stručný sumár všetkých našich nových publikácií a podujatí, ale aj zaujímavé texty z oblasti školstva, zdravotníctva, či texty reagujúce na aktuálne fantastické nápady ohľadom podpory dlžníkov na úkor ostatných (viď hypotéky, cez ktoré sa prevalila celá lavína najroznejších politických návrhov).

Na september pripravujeme okrem žiadaného a potrebného hodnotenia volebných programov ďalšie nové publikácie a spustili sme už aj [prihlasovanie na druhý ročník Economic Base Campu](#). 4-dňový vzdelávací seminár pre študentov, na ktorom bude prednášať nielen celá úderka INESS, ale privítame opäť vynikajúceho českého ekonóma, tentokrát Pavla Potužáka z Vysokej školy ekonomickej v Prahe.

Prajem vám všetkým na konci leta inšpiratívne čítanie,

Richard Ďurana

www.iness.sk/podpora

/iness.slovakia

/instituteINESS

/INESSinstitute

/iness.slovakia

Mesačník
MARKET **FINESSE** vydáva:

INESS - Institute of Economic
and Social Studies
Na Vršku 12
811 01 Bratislava

tel.: +421-2-5441 0945
e-mail: iness@iness.sk

Editor: Ina Sečíková

Prihlasovanie na Ekonomický base camp je otvorené!

INESS opäť prichádza s jedinečnou príležitosťou pre mladých ľudí a **na jeseň 2023** pripravuje druhý ročník **Ekonomického base campu**.

Popri organizácii Ekonomickej olympiády vnímame, že študenti chcú skúmať ekonomické problémy podrobnejšie ako len na papieri. Prichádzame preto s možnosťou ďalšieho vzdelávania pre nadaných stredoškóľakov a vysokoškóľakov - **4-dňový víkendový seminár plný prednášok, workshopov a networkingu s rovesníkmi s rovnakým záujmom a skúsenými lektormi z INESSu**. Preberať sa budú témy, ktoré aktuálne hýbu ekonomickým svetom - inflácia, platy v zdravotníctve, sociálny systém, investovanie, ekonomický cyklus a mnohé ďalšie. Viac informácií nájdete na stránke [Ekonomického base campu tu](#).

Zoznam miest na seminár je obmedzený, sme preto nútení spomedzi všetkých uchádzačov vyberať. Po vyplnení online registrácie a ukončení prihlasovania budú prihlášky uchádzačov starostlivo posudzované a záujemcov budeme informovať asap. Camp sa bude konať v dňoch **26. -29. októbra v Hoteli Bystrička** pri Martine.

Ako vyzeral minuloročný pilotný Ekonomický base camp si môžete [pozrieť tu](#).

Prihláste sa na Ekonomický base camp ešte dnes: [online registračný formulár nájdete tu](#).

Prihlasovanie je otvorené do 6.10. 2023.

Tešíme sa na vás!

Obsah

Index pestúnskeho štátu 2023	4
Prosím, zostavte vyrovnaný rozpočet	4
Predvolební šamani	5
Nie sme dokonalí, ale s hypotékami pomáhať vieme	6
4-dňový pracovný týždeň: Zamyslime sa nad ním s chladnou hlavou	7
Čo je úlohou zdravotných poisťovní?	8
Má zdravotné pripoistenie na Slovensku budúcnosť?	9
Slovenská minimálna mzda nie je 6. najnižšia, ale 6. najvyššia	10
Ja som poslanec, kto je viac? Zn. školstvo	10
Dvadsaťtisíc žiakov je odsúdených na neúspech	11
Reforma školstva porušila základné pravidlo	12
Nová EÚ regulácia DMA nadobudla účinnosť	13
Podplácať študentov alebo prilákať absolventov?	14
Jokkmokk efekt: Kultúra, ktorá zabíja mozgové bunky	14
Ako sa bude vyvíjať počet zdravotníkov na Slovensku	16
Deflácia klope na dvere	18
Zazvonil umieračik náhlym zmenám predpisov s vplyvom na podnikateľov?	19
Ako napísať program pre pôdohospodárstvo	20
Byrokratická špirála	21
Nové publikácie	22
Index pestúnskeho štátu 2023	22
Prečo je singapurské zdravotníctvo unikátne	24
Priestor pre zdravotné pripoistenie na Slovensku	24
2030: menej zdravotníkov, viac chorých	25
Monokultúra, domestikácia a evolúcia v školstve	25
Investičné stimuly v rokoch 2017- 2022	26
Výzvy pri liečbe zriedkavých ochorení pomocou ATMPs na Slovensku	26
Ako zmierniť problém nedostatočných výsledkov vo vzdelávaní: Autonómia a zodpovednosť	27
Podujatia	28
Čo očakávame od zdravotného pripoistenia?	28
Poznáme víťazov 6. ročníka Ekonomickej olympiády pre stredoškolákov	29
Premiéra Ekonomickej olympiády na slovenských základných školách	30
Market Access o zdravotníckych výzvach	31
Okrúhly stôl o ATMPs	32
INESS v Prahe	32
Prague International Health Summit 2023	33
INESS na konferencii Vizionári v zdravotníctve 2023	33
Ekonomické reči #25: Európska únia medzi utópiou a realitou	33
Cesta pacienta s karcinómom pľúc	34
Hlasové školenia pre INESS	34
Prezentačné zručnosti v PDCS	34
Vlogy a podcasty	35
Cena štátu	38
INESS publikácie	39
INESS knihy	39

Index pestúnskeho štátu 2023

Radovan Ďurana

Index pestúnskeho štátu sleduje reguláciu životného štýlu občanov v krajinách Európy už od roku 2016.

Zostavuje ho združenie think tankov Epicenter. Kompletné výsledky Indexu sú zverejnené na webovej stránke www.nannystateindex.org. Slovenská publikácia k Indexu je dostupná [na tomto linku](#).

V predchádzajúcich ročníkoch sme tento Index označovali ako **Index opatrovateľského štátu**. Rozhodli sme sa tento rok index premenovať tak, aby lepšie vystihoval podstatu paternalistických politik.

Slovensko si v Indexe pestúnskeho štátu polepšilo z 23. na 25. miesto. Index je ako golf; je lepšie mať menej bodov.

	Alkohol	E-cigarety	Jedlo/Nápoje	Tabak	Total	2021	
1	Turecko	22,7	14	5,7	11,8	54,2	-
2	Nórsko	18,1	13,9	0,7	10,6	43,3	1
3	Litva	18,5	11,5	3	9,9	42,9	2
4	Fínsko	15,4	10	1,3	9,9	36,6	3
5	Maďarsko	2,7	10,6	10	12,3	35,6	4=
6	Írsko	16,9	1,3	4,3	12,3	34,8	7
7	Estónsko	11,1	9,7	2,3	10	33,1	6
8	Lotyšsko	11	9,1	4	6,3	30,4	4=
9	Poľsko	8,7	7,4	4,3	9	29,4	9
10	Švédsko	14,5	5,9	1	7,6	29	10
11	Veľká Británia	6,7	1,3	7	13,4	28,4	12
12	Slovensko	7,4	7,7	1,3	10,8	27,2	14
13	Francúzsko	8,1	2,8	3	11,9	25,8	15
14	Chorvátsko	6,9	5,3	2,3	10,4	24,9	13
15	Holandsko	4,7	7,1	0	10,3	22,1	18
16=	Rumunsko	4,6	5,3	0	12	21,9	16
16=	Dánsko	2,4	7,5	2,7	9,3	21,9	25
18	Grécko	3,1	8	0	10,7	21,8	11
19	Portugalsko	4,4	7,6	1,6	7,6	21,2	17
20	Cyprus	4,5	7,9	0	8,7	21,1	19
21	Rakúsko	5	6,2	0	7,2	18,4	20=
22	Belgicko	1,7	6	1	9,1	17,8	20=
23	Malta	5,9	1,7	0	9,5	17,1	23=
24	Bulharsko	3,9	1,8	0	11,1	16,8	22
25	Slovensko	2,7	4,5	0	8,4	15,6	23=
26=	Španielsko	2,9	3	0,7	8	14,6	27
26=	Luxembursko	3,7	5,3	0	5,6	14,6	28
28	Taliano	3,6	2,7	0,7	7,4	14,4	26
29	Česko	2,5	1,7	0	8,9	13,1	29
30	Nemecko	2,3	2,1	0	5,6	10	30

Index pozostáva z troch hlavných kategórií: alkohol, nikotín a jedlo a nápoje. Každá z týchto troch kategórií má rovnakú váhu 33,3 %. Kategória Nikotín je rozdelená na tabak a elektronické cigarety s rovnakou váhou pre každú z nich, t. j. 16,7 % percent.

Každá kategória má niekoľko rôznych kritérií. Za každé kritérium sa udeľujú body, maximálny možný súčet je 100. V Indexe sa hodnotia len politiky, ktoré majú priamy vplyv na spotrebiteľov. Tieto politiky majú v kritériách rôznu váhu, aby odrážali rozsah, do akej miery sú spotrebiteľia negatívne ovplyvnení, od relatívne malých nepríjemností až po vysoké dane a úplné zákazy.

Paternalistické politiky zvyčajne znižujú kvalitu života jednotlivca v jednej alebo viacerých oblastiach týmito spôsobmi:

- zvyšovanie cien (prostredníctvom daní alebo maloobchodných monopolov)
- stigmatizácia spotrebiteľov
- obmedzovanie výberu
- obťažovanie spotrebiteľov (napr. obmedzením obchodných hodín)
- obmedzovanie informácií (napr. zákazom reklamy)
- zníženie kvality výrobkov

O **hlavných záveroch** Indexu pestúnskeho štátu 2023 sa viac dočítate v tomto Market Finesse v sekcii Nové publikácie [na strane 22](#), kde nájdete aj odkazy na [videá](#) a celú [kampaň](#).

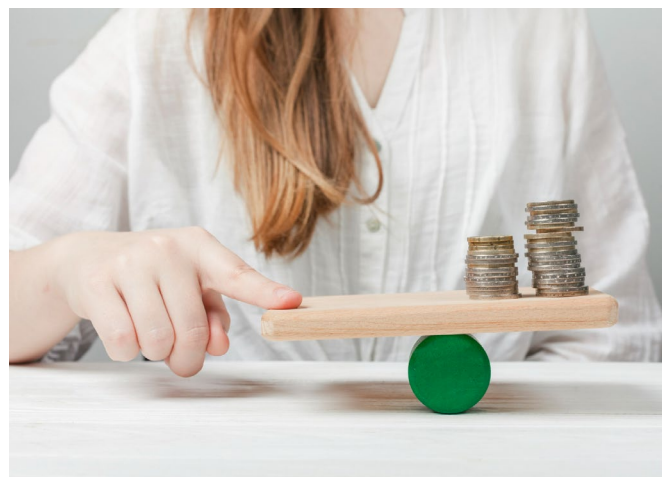
iness.sk, 7.6. 2023

Prosím, zostavte vyrovnaný rozpočet

Radovan Ďurana

Niekedy je dobré vystúpiť z vlastnej bubliny a pozrieť sa na problém z úplne iného pohľadu. Napríklad tak, že si urobíme malé myšlienkové cvičenie. Ako by mal vyzerat schodok rozpočtu štátu na budúci rok v súčasnej ekonomickej situácii?

Zamestnanosť je blízko rekordnej úrovne roku 2019. Počet nezamestnaných je veľmi nízky, dosahuje 170-tisíc. Iste, aj v tejto skupine sú potenciálni daňoví poplatníci, ale nebude

ich veľa, stačí sa pozrieť do Česka. Krajina s najnižšou mierou nezamestnanosti v EÚ má 270-tisíc nezamestnaných.

Výber DPH má tento rok vzrásť o 13 percent, dane z príjmu fyzických osôb o 11 percent. Rastú nominálne mzdy, ľudia svoje zárobky poctivo míňajú, prestali šetriť, dalo by sa povedať – „len aby naplnili štátnu kasu“. Pochopiteľne, vyššie mzdy živia aj sociálnu poisťovňu a zdravotné poisťovne, a tak balansujú rastúce výdavky. Daňové zaťaženie zamestnancov, dojných kráv verejnej kasy, je ôsme najvyššie v OECD, a tak priestor na významný rast príjmov štátu je limitovaný.

Vývoj na trhu s energiami sa po prudkom poklese cien plynu dostal do nového normálu. Vyššie ceny v Európe, neschopnej ťažiť fosílna palivá, budú pravdepodobne trvalé, nemôžeme hovoriť o extrémne alebo anomálii. Plošné dotácie budúci rok je možné zrušiť, adresné dotácie ohrozených domácností budú násobne „lacnejšie“.

Tento rok má štát naplánované rekordné investície, ale všetci dobre vieme, z koho peňaženky. Nemeckí, fínski či holandskí daňoví poplatníci sa opäť poskladali. Treba dodať, že na investície z plánu obnovy sa budeme skladať aj my, ale to až neskôr, keď budeme splácať európske dlhopisy a platiť nové dane na tento účel vymyslené.

Summa summarum, ekonomika „ide“. Síce zjavne nie naplno, ale nedostatok výkonu nespôsobujú ľudia, ktorí si nemôžu nájsť prácu. Daňové príjmy slušne s infláciou rastú. Štát síce investuje, ale cudzie zdroje.

Prečo by mala mať táto krajina v budúcom roku deficit verejných financií?

Jediným skutočným argumentom by mohol byť druhý pilier, ktorý dnes odčerpáva Sociálnej poisťovni zdroje, aby ich zas neskôr ušetril. Ale to sa bavíme o 1,3 miliardy eur ročne. To predstavuje deficit jedno percento HDP. Tento rok však očakávame šesťnásobok!

Z tohto pohľadu je dnešná debata o budúcoročnom rozpočte absurdná. „Vyrovnaný rozpočet nie je možné dosiahnuť“ zhoduje sa takmer celé politické a akademické spektrum. Jasný. Pri predstave poklesu výdavkov o 5 - 6 miliárd to znie „nepredstaviteľne“.

Ale práve táto nepredstaviteľnosť pri súčasne silných ekonomických fundamentoch je dôvodom na alarm. Treba to neustále pripomínať. Slovenský štát si žije nad pomery. My nemáme skryté ekonomické rezervy, ktoré stačí „vypustiť“ na trh a chýbajúce daňové príjmy naskočia. Bájne dane z luxusných nehnuteľností nie sú v miliardách eur, ale maximálne v stovkách miliónov. My nemáme v šuflíku investície, ktoré zázračne nakopnú hospodársky rast. Z deficitu je dokonca financovaná aj zamestnanosť a prifukovaný HDP.

Ako vravel kedysi populárny glosátor, dnes premiér úradníckej vlády, slovenskí politici sú alkoholici závislí od deficitov. Jeden príklad za všetky. Keďže sa menej míňajú dotácie vysokých cien energií, treba ich hneď prehodiť na iný výdavok a šup, navýšiť dôchodky o pol roka skôr. Znižovanie deficitu je v politických prioritách vždy na poslednom mieste.

Úradnícka vláda má teraz jedinečnú príležitosť a ja dúfam, že sa jej nezľakne. Zostavením vyrovnaného rozpočtu ukázať občanom, ako veľmi na dlh (na budúce zvyšovanie daní) žijeme. So všetkým, čo k tomu patrí. Začať treba škrtnami v rodinnej politike. Rodina s dvomi deťmi dostane od štátu za prvých päť rokov vyše 90-tisíc eur! Pokračovať musí zrealizovaním cien energií. Ďalším krokom je znižovanie nafúknutého počtu štátnych zamestnancov a eliminácia úradov (miliardy v digitalizácii sa už musia konečne prejavovať, aj pre toto sa totiž robila). Obmedzenia sa musia dotknúť aj dotácií kultúry či obmedzenia vlakovej dopravy. Vyrovnaný rozpočet bude vyžadovať škrty skoro všade.

Že vzrastie nezamestnanosť a poklesne HDP? Prirodzene. Prechod do abstinencie bolí vždy. Postupné znižovanie deficitov skúšame už tridsať rokov. Je to rovnako efektívne ako liečenie alkoholika malými dávkami alkoholu.

Predstavenie vyrovnaného rozpočtu zúfalo potrebujeme. Žijeme ilúziou bohatstva ako rodina, ktorá si po televízore na spotrebák kupuje letenku do Dubaja. Tiež na spotrebák. Lenže **spotrebák sa nedá donekonečna splácať spotrebákovi**. Dlhodobú udržateľnosť dosiahneme len šetrením alebo zvyšovaním daní. No zvyšovať dane pre neadresnú a populistickú výdavkovú politiku je to najhoršie „riešenie“ zo všetkých.

Denník E, 8.6. 2023

Predvolební šamani

Martin Vlachynský

Tiež máte pocit, že komunikácia sa nám akosi zrýchľuje a zjednodušuje? Statusy, clickbaitové nadpisy, krátké tik-tokové videá, nápisy na instagramových fotkách. Ak informáciu neskondujete do troch slov, ani sa neunúvajte ničoho hovoriť.

Dobre, možno to zo mňa píše už môj vek a nostalgia a bolo to tak vždy, len analógovými prostriedkami. No to, čo vidím aj bez nostalgie je úpadok volebných programov. Napríklad program Smeru mal v roku 2012 skoro 16 000 slov. Teraz nemá ani 2 500. Program Oľano mal cez 7 000 slov, aktuálne 50 dní pred voľbami nevidím žiaden. Program SNS

mal cez 3500 slov, aktuálne nie je stále žiaden. U nováčikov z Hlas sa mi program takisto nepodarilo objaviť.

Neplatí to samozrejme plošne, niektoré strany si dali na programe záležať. Ale je to úplne jedno, program im voľby nevyhrá. Kampaň je súborom billboardových hesiel. Politici sa svojimi sloganmi snažia skrotiť do svojich služieb ducha doby, povestný „Zeitgeist“. A ním sú aktuálne ceny. Ceny potravín, ceny energií, ceny hypoték...

Bilboardy sľubujú lacnejšie potraviny (niektoré dokonca v štátnych supermarketoch!), lacnejšie energie, lacnejšie hypotéky. Niektoré len tak, za niektorými sú aj konkrétne opatrenia. Tie ale spočívajú výhradne v tom, že politik z pozície moci udelenej ctihodným voličom jednoducho príslušným obchodom, bankám či elektrárňam pohrozí, nakáže a zakáže.

Lenže prikázať cenám, je ako prikázať počasiu. Politici sú novodobí šamani, ktorí sa nás snažia presvedčiť, že trasením hrkálky a divokým tancom privolajú dážd' a nižšie ceny. Ich úspechom nie je dokázať to (pretože to sa nedá), ale presvedčiť nás, že to dokážu.

Problémom pre nás voličov je, že podobne ako počasiu, aj ekonomika je mimoriadne komplexné prostredie. Napríklad ak supermarketom nariadime maximálne ceny, vyvolá to reťaz udalostí, ktoré sa budú šíriť ekonomikou. Zmenia sa dodávateľsko-odberateľské vzťahy, zloženie ponuky, miera investícií. Bežný občan si nič z toho nevšimne. Že je niečo zle si všimne až v momente, keď obchody zavedú prídellový systém na niektorý tovar, alebo tento tovar zmizne z pultov úplne. A niekedy ani vtedy si príčinu a dôsledok väčšina ľudí nespojí. Inak by nás príklad Maďarska dávno poučil.

Nižšie ceny sú potom len ilúziou. Regulovaná cenovka síce svieti, no „zaplatíme“ inak – menším výberom, nižším ekonomickým rastom a nižšími mzdami, zhoršením podnikateľského prostredia a vyšším zadlžením štátu.

HN, 14.8. 2023

Nie sme dokonalí, ale s hypotékami pomáhať vieme

Martin Vlachynský

Nemenovaná strana snád' prepáči parafrázu jej sloganu, ale naozaj ním trafili predvolebného ducha. S blížiacim sa dňom volieb sú všetci hotoví pomáhať, ako keď skaut zazrie starenku pri prechode.

Najskôr som podľa frekvencie tematických billboardov predpokladal, že hlavnou pomáhacou témou kampane budú ceny potravín. No v ostatnom čase túto tému doslova prevalcovala téma hypoték. Keď o nenažraných bankách vykrikoval Smer, či Hlas, bral som to ako súčasť folklóru. No keď v jeden deň predstavili svoje pomáhacie zámery Progresívci aj Saska, zomrel vo mňa jeden malý ekonóm.

Riešenie normálnosti

Keď minulé leto vystrelili ceny plynu na 15-násobok dlhodobého priemeru, dala sa panika politikov pochopiť. V prípade hypoték ju chápem menej. Je pravda, že úrokové sadzby na nových hypotékach narástli veľmi prudko, najrýchlejšie od začatia zverejňovania dát v roku 2004. No súčasný priemerný úrok 4 % nie je plyn za 300 eur. Priemerná RPMN (ročná priemerná miera nákladov) je za obdobie január 2004 - jún 2023 na hodnote 3,3 %, za samotný jún 2023 to je 4,04 %, teda mierne nad historický priemer. V období 2004 - 2008 bol priemer hypoték 6,69 %. Až éra kvantitatívneho uvoľňovania po páde Lehman Brothers viedla k rozsiahlemu pádu úrokových sadzieb.

To, že príde k rastu úrokových sadzieb, bolo zjavné minimálne dva roky. A nemalá časť dlžníkov sa na to **systematicky pripravila**. Kým ešte v septembri 2021 tvorili refinančné úvery 25 % uzavretých zmlúv, vo februári 2022 to bolo až 60 %. Okrem toho bolo a je poskytnutie hypotéky podmienené sériou limitov a testov príjmu žiadateľa, okrem iného testom schopnosti splácať aj pri náraste sadzieb o 2 %.

Ani v prípade problémov so splácaním nebudú banky kosiť dlžníkov na kopu ako Arnold záporákov. Zlyhaný úver je totiž veľkým problémom aj pre banku. Musí k nemu vytvoriť opravne položky, zhorší jej status v očiach regulátora a znamená drahý a zložitý proces deložovania dlžníka a odpredaja nehnuteľnosti. Každá štandardná banka hľadá s dlžníkom cesty, ako sa tomuto vyhnúť.

Pri diskusii o úrokoch navyše absentuje poznanie, že sa bavíme o nominálnych úrokoch. Reálne úroky – teda nominálne úroky očistené o infláciu – sú na Slovensku aktuálne stále hlboko záporné, zhruba -6 %. Pri splátkach úverov je praktickejšie baviť sa nie o inflácii, ale o nominálnom raste miezd. Ten je síce menší ako inflácia, no i tak mzdy aktuálne rastú medziročne o 9,5 %. Na konkrétnych číslach to znamená, že v roku 2018 ste hypotéku splácali s priemernou mzdou 1013 eur, v roku 2022 ste tie isté splátky splácali už s priemernou mzdou 1295 eur a tento rok to bude o ďalších cca 100 - 130 eur viac. Ešte inak povedané, drvivá väčšina hypotekárnych dlžníkov v ostatných rokoch zo svojich hypoték pomerne rýchlo „vyrastala“. Podľa **vyjadrení zástupcov NBS** pritom priemerný nárast splátky existujúcich hypoték bude v najbližších rokoch okolo 100 eur mesačne.

Netvrdím, že neexistujú prípady dlžníkov, ktorým náhly skok hypotekárnej splátky v živote poriadne zavarí. Tak, ako existujú ľudia, ktorým zavarí skok cien energií, potravín, alebo strata zamestnania. No politické haló okolo rastu splátok hypoték je kompletne vykoľajené.

Pomáhanie niečo stojí

Verejné financie sú v katastrofálnom stave, takže návrh na priamu podporu dlžníkov pomocou nejakej novej dávky som zatiaľ od politikov nezachytil. Všetky návrhy sa točia okolo regulácie úrokových sadzieb, fixácie či kontrolovaného rastu splátok, splátkových prázdnin, či dokonca moratória na zosplatnenie neplatených úverov.

Pre voliča to vyzerá takmer idylicky. Nikoho to vlastne nič nebude stáť! Dobre, niektorí politici čestne pioniersky priznajú, že banky to asi niečo stáť bude. No hneď pripomenú „obrovské nadzisky“ bánk a že vlastne by sa mali o ne „solidárne podeliť“. Jánošíkovský národ také niečo rád počúva. Banky tu, podobne ako napríklad obchodníci, moc kamarátov veru nemajú. Že so ziskom to o rok či dva kvôli útlmu na trhu môže vyzeráť úplne inak, nemajú komu povedať.

Ale ako hovorí staré ekonomické porekadlo, odklad splátok zadarmo neexistuje. Takýto zásah do vzťahu medzi bankami a klientami bude mať viacero negatívnych efektov. Zníži atraktivitu slovenského finančného systému pre investície, zvýši mieru rizika v systéme, ovplyvní štruktúru ponuky úverov, zníži dostupnosť úverov (najmä) pre nízkopríjmových klientov, zvýši ceny iných bankových služieb, či zníži dopyt po štátnych dlhopisoch.

Za svoj život som videl veľa zlých politických nápadov a tento nepatrí medzi tie najhoršie. Konkrétne opatrenia by museli byť neuveriteľne hlúpe, aby ohrozili celý bankový systém a ekonomiku. To sa snáď nestane. Vyššie spomínané efekty budeme my ekonómovia hľadať v štatistikách, no laická verejnosť ich nezachytí. Banky si povzdychnú a potiahnu karavánu ďalej.

Čo ma preto mrzí viac je, že už žiadna väčšia strana si nedokáže sedieť na rukách. Každá strana vyslala voličom signál „nnesiete žiadnu zodpovednosť za svoje kroky, čokoľvek vás trápi, vyriešime pre vás - na úkor niekoho iného. Ved' stačí zakázať, prikázať, nakázať a všetky problémy sa vyriešia“. Keď sa z tohto modus operandi stane štandard, ako napríklad v Maďarsku, vtedy to už pocítíme oveľa intenzívnejšie.

SME, 16.8. 2023

4-dňový pracovný týždeň: Zamyslime sa nad ním s chladnou hlavou

Róbert Chovanculiak

Ide leto, bude teplo a ľuďom sa bude ťažšie pracovať. Hlavne v piatok. Asi aj preto naberá na obrátkach diskusia o štvordňovom pracovnom týždni. Skôr ako nám slnko zavarí mozgové závitky, zamyslime sa nad týmto návrhom s chladnou hlavou.

Zaujímavý benefit pre firmy

Hlavná myšlienka hneď na úvod: štvordňový pracovný týždeň je zaujímavý zamestnanecký benefit, ale hrozná verejná politika. Teda je to niečo, čo patrí do rúk manažérom oddelenia ľudských zdrojov, ale určite nie poslancom výboru Národnej rady SR pre sociálne veci.

Aj preto považujem za osviežujúce, že jedna slovenská banka vypustila do sveta informáciu, že ide testovať štvordňový pracovný týždeň. Ak sa im to osvedčí, možno sa pridajú aj ďalší zamestnávateľia a nakoniec sa dočkáme aj my, ekonomickí analytici, voľných piatkov.

Takéto experimentovanie na úrovni firiem má mnoho výhod. Súkromná spoločnosť ide s kožou na trh. Musí niesť náklady svojich rozhodnutí. A to je dobrá spätná väzba. Firma ľahko zistí, či tento zamestnanecký benefit funguje, alebo bude 20 % odpracovaných hodín chýbať. A nedobehnú to ani viac vyrelaxovaní a opálení zamestnanci.

Tento prístup je v úplnom protiklade k nápadom niektorých naivných revolucionárov, ktorí by z tohto zamestnaneckého benefitu najradšej spravili verejnú politiku.

Hrozná verejná politika

Ak politici začnú prikazovať alebo dotovať štvordňový pracovný týždeň, tak odpadajú všetky vyššie spomenuté výhody. Poslanci nemusia ísť s kožou na trh. A nie, nepočíta sa to, že v piatky sa v parlamente nehlasuje. Z toho vyplýva, že nemajú ani spätnú väzbu. Nevedia povedať, komu a do akej miery sa podarilo vykompenzovať kvantitatívny úbytok odpracovaných hodín kvalitatívnymi benefitmi dlhšieho víkendku.

Nemusíte byť analytické eso, aby ste vedeli povedať, že existuje veľa povolání, kde menej odpracovaných hodín znamená v priamej úmere nižšiu produktivitu práce. To je ekonomický terminus technicus pre nižšie mzdy. Snáď nikto neverí, že strážnik dokáže za 4 dni odstrániť toľko ako za 5 dní. Alebo že učiteľka odučí rovnako veľa bez piatkov.

Veriť podobným veciam pripomína známy vtíp o Chuckovi Norrisovi, ktorý zabehol 12-minútovku za 6 minút. Niektorí naivní revolucionári nakoniec priznajú červenú farbu a navrhnu, aby výpadky produktivity zamestnancov kompenzoval štát. Teda chcú dotácie.

Dotovanie 4-dňového pracovného týždňa

To je finálne štádium nápadov o štvordňovom pracovnom týždni. Keď sa nad tým zamyslíte, tak ich cieľom je spraviť zo všetkých pracujúcich päťnových dôchodcov. Ale dnešné štáty nedokážu užiť ani tých starobných. A problém nie je len, že to bude stáť veľa peňazí, ale zároveň budú ľudia pracovať menej. Čo znamená menej príjmov do verejnej kasy, menej zdrojov na dôchodky.

Dotovať štvordňový pracovný týždeň je teda ako snaha vytiahnuť sám seba z vody za vlasy. Asi sa utopíte. A nakoniec mnoho zamestnancov už dnes pracuje v priemere štyri dni do týždňa. Na Slovensku máme 15 sviatkov, 20 až 25 dní

dovolenky (verejní zamestnanci ešte o 5 viac), 7-krát do roka môžeme navštíviť lekára, rovnaký počet aj ako sprievod rodinného príslušníka a netreba zabúdať na PNky a OČRky.

Nehovoriac o tom, že verejní zamestnanci majú už dnes vylobovaný 37,5-hodinový týždenný pracovný čas. A zamestnanci v dvoj a trojzmerných prevádzkach 36 a štvrt a 35-hodinový. Toto sú **dôvody, prečo som presvedčený, že štvordňový pracovný týždeň je zaujímavý zamestnanecký benefit, ale hrozná verejná politika.** A platí to bez ohľadu na to, aké horúce budú letné piatky.

Startitup, 8.6. 2023

Čo je úlohou zdravotných poisťovní?

Martin Vlachynský

Nekonečná diskusia o zdravotných poisťovniach na Slovensku chytila v posledných dňoch novú príchuť. Analytici ÚHP prišli pred časom s tvrdením, že [poisťovne neplatia dost](#), ktoré sa v médiách premenilo na nadpisy ako „[Neporiadok v platbách poisťovní? Ryžujú na tom tie súkromné.](#)“

Odhladnime teraz od použitia slovíčka „ryžujú“ v situácii, keď sa celý systém postupne posúva nazad k 90. rokom, kedy zdravotné poisťovne mali problém platiť poskytovateľom. Aj od toho, že aktuálna diera v celom systéme násobne presahuje sumu úhrad, s ktorými sa v diskusii operuje. Zamerajme sa na „neporiadok“.

Stále podľa Zajaca

Musíme ako vždy začať pri Z, teda pri exministrovi Zajacovi. Jeho 20-ročnú reformu môžete milovať, môžete ju nenávidieť. Faktom ale je, že aj v roku 2023 platí. Presnejšie, platí jej 6 zákonov, ktoré sú piliermi zdravotníckej legislatívy, aj keď boli odvtedy [novelizované stovky krát](#). Prežili Fica, prežili Matoviča. Najmä preto, lebo rečí síce bolo síce veľa, ale nikto nedokázal vymyslieť, pripraviť a implementovať akýkoľvek iný systém.

V našom systéme je postavenie poisťovne jednoznačné. Poisťovňa nakupuje zdravotnú starostlivosť pre svojich poistencov. Jej úlohou je robiť to čo najefektívnejšie. Bodka.

Ak súkromné nakupujú zdravotnú starostlivosť od nemocníc lacnejšie, ako VŠZP, je to ich úspech. Robia presne to, čo podľa stále platného systému robíť majú.

Naopak, nemocnice majú dojednávať také zmluvy s poisťovňami, aby im z toho vyšlo na prevádzku, v dokonalom svete aj na kapitálové výdavky. Štátne nemocnice majú v systéme dominantné postavenia a obrovskú vyjednávaciu silu. Poisťovne voči nim nemajú alternatívu, nemôžu ich trvalo nezazmluvniť.

Prečo sa tak väčšinou nedeje? Tu je práve chyba v systéme. A nie je spôsobená Zajacom, ale tými následnými stovkami noviel. Pôvodným plánom reformného ministra bola aj transformácia nemocníc na akciové spoločnosti a tvrdé rozpočtové obmedzenia. Inými slovami, zle hospodáriace nemocnice by boli vystavené hrozbe bankrotu, reštrukturalizácie a všetkým personálnym aj politickým následkom z toho vyplývajúcich. Kto neverí, nech sa rýchlo beží pozrieť na špecializované ústavy. Tie sa transformovali, od začiatku si vyjednali zmysluplné zmluvy a niektoré z nich sú dnes dokonca schopné robiť vlastné kapitálové investície pomocou bankových úverov.

Miesto toho však prišlo nekonečné oddlžovanie, zastavenie transformácie, exekučné výnimky a ďalšie zmeny. Štátne nemocnice nemajú chuť ísť do tvrdého vyjednávania so súkromnými poisťovňami o koncepčne nových zmluvách. Vedia, že veľkú časť peňazí získajú od VŠZP a keď bude treba, vždy bude oddlženie. A naopak, VŠZP je zajatcom svojej veľkosti a prepojenia na štát. Zaplatí, pretože sa to od nej očakáva. Pretože musí. Mnohí si ešte spomenieme na [ponižujúci verejný telefonát Fica](#) riaditeľovi Kočanovi v reakcii na ozdravný plán poisťovne.

Moja alternatíva - rozdelenie a privatizácia VŠZP

Štát navrhuje viac centrálného plánovania, v ktorom by poisťovne boli len zúčtovacími jednotkami, ak chcete prietokovými ohrievačmi, rozosielačmi peniaze presne podľa excelových tabuliek z ministerstva. Je to spôsob, ako odmeňovať neefektivitu, pretože viac peňazí dostane vždy ten, kto ich viac minie.

Ja navrhujem opak. Rozdelíme VŠZP na dve časti a obe predajme. Ak sa nájdú kupci, bude to mať samé výhody a nula nevýhod. Štát získa **1-3 miliardy eur**, ktorými môže razantne znížiť investičný dlh v zdravotníctve. Nemocniciam sa môžu splatiť všetky dlhy a ešte ostane pre každú aj kapitál navyše. V systéme zásadne narastie konkurencia. Odpadne problém politického vplyvu a dofinancovania štátnej poisťovne. Nemocnice dostanú príležitosť začať s čistým štítom. Skončí sa nekonečná debata o jednej zdravotnej poisťovni a tým narastie istota hráčov v systéme, ktorí konečne budú môcť hľadiť viac do budúcnosti.

Dotiahnime transformáciu štátnych nemocníc, skombinujeme to s ďalšími zmenami, ako je dobudovanie nároku, teda kvalitatívne a kvantitatívne povinnosti poisťovní, či možnosť vzniku rôznych alternatívnych poistných produktov. A budeme mať skutočnú zmenu.

SME, 17.5. 2023

Má zdravotné pripoistenie na Slovensku budúcnosť?

Martin Vlachynský

Diskusia o slovenskom zdravotníctve je paralyzovaná témou zisku zdravotných poisťovní. Častý argument politikov znie „zisk by mal byť dosahovaný z pripoistenia“, či dokonca „chceme umožniť pripoistenie“. No pozornému čitateľovi možno ihneď napadlo: keď to všetci chcú, prečo dosiaľ komerčné zdravotné pripoistenie nevzniklo?

Priestor dnes (ne)existuje

Krátka odpoveď na otázku, prečo dnes nemáme na slovenskom trhu relevantný produkt zdravotného pripoistenia je - chýbajúci nárok pacienta. Ak nemám jasne zadefinované, čo, kde a kedy môžem dostať z verejného zdravotného poistenia, je ťažké k tomu spraviť komerčnú nadstavbu. Služby ako objednávanie či zaistenie skoršieho termínu sú v súčasnom systéme ťažko vytvoriteľné ako nadštandard.

Dlhá odpoveď je zložitejšia. Aj súčasná legislatíva do nejakej miery poskytuje priestor na pripoistenie a nie, nie je to len otázka zubárov. Zopár príkladov:

- Lieky. Každý, ktorý je registrovaný (schválený na použitie), ale nie kategorizovaný (preplácaný), môže byť súčasťou pripoistenia.
- Preventívne prehliadky. Zákon pomerne jasne definuje ich bezplatný rozsah, čokoľvek navyše je pripoistiteľné.
- Nepovinné očkovanie, diagnostika a iné nehradené výkony. Napríklad služby alternatívnej medicíny ako akupunktúra sú častou súčasťou pripoistenia aj v zahraničí.
- Neindikovaná domáca starostlivosť, ktorá sa dnes poskytuje za priamu úhradu.
- Konzultácie prostredníctvom telemedicíny.

Je tu však mnoho ale. Prvým je otázka dopytu. Náš [prieskum z minulého roka](#) ukázal, že zhruba štvrtina dospelých Slovákov by bola ochotná platiť dodatočné mesačné platby za nadštandard v zdravotníctve. Odhadom by to znamenalo trh zhruba vo veľkosti 400 miliónov eur ročne. No najväčší záujem by pravdepodobne bol o služby, ktoré sú v súčasnosti problematické (objednávanie, termíny) a menej o tie, ktoré možné sú (očkovanie).

Ďalším problémom sú hmlisté legislatívne hranice. Napríklad poplatky u lekára, ktoré majú síce jasnú zákonnú podobu, prax je ale podstatne divokejšia. Tretím problémom je neistota. Nejde len o nekonečné diskusie o zisku, či dokonca zoštatnení súkromných poisťovní, ale aj o drobnejšie detaily. Časté zmeny legislatívy (napríklad doplatky pri liekoch, doplnkové ordinačné hodiny) by si vyžadovali neustálu redefiníciu produktu.

Kľúčovým problémom sú ale očakávania verejnosti. Ak niekto čaká, že s pripoistením by prišiel dramatický impulz na vyriešenie súčasných problémov v zdravotníctve, tak je bohužiaľ ďaleko od pravdy.

Poistenie - alebo klubové členstvo

Hovoriť o „poistení“ v zdravotníctve je trochu zavádzajúce. Poistenie je nástroj na manažment náhodného rizika, nie nástroj na platenie bežnej spotreby. Máme poistenie proti požiaru, no nemáme poistenie proti hladu. Prvé je totiž náhodná a relatívne zriedkavá udalosť, druhé je každodenná istota. Len malá časť situácií v zdravotníctve patrí do prvej skupiny udalostí. A na tie už poistné nástroje dávno existujú. Volajú sa poistenie kritických chorôb, úrazu, prípadne poistenie rakoviny. Akurát plnenie nie je v službách, ale finančné.

Preto dáva skôr zmysel hovoriť o „klubovom členstve“, alebo „predplatnom“ nadštandardu. Pointa je v tom, že ani pripoistenie („predplatné“) nijak nezmení základnú matematiku. Za 100 eur ročne za PZP automobilu si môžem kúpiť „ochranu“ pred zodpovednosťou za miliónové škody. No ak si chcem „kúpiť“ prístup k najnovším liekom, súkromným klinikám, okamžitému vyšetreniu doktorom vo Švajčiarsku a jacuzzi v nemocničnej izbe, tak neexistuje biznis model, ktorý by toto dokázal ponúknuť za platbu pár eur mesačne.

Má to zmysel?

Udržať dostupnosť zdravotníctva v starnúcom svete dokážu len dva faktory. Prvým je škálovanie, teda schopnosť vyrobiť s rovnakým množstvom vstupov (najmä zdravotníkov) viac služieb pre viac pacientov. Druhým je manažment dopytu pacientov po službách vytvorením jasných hraníc toho, čo, kde, kedy a v akej kvalite môžu poistenci z verejného systému čerpať - a čo verejný systém dokáže udržateľne financovať.

Pri oboch faktoroch vie pripoistenie zohrať významnú úlohu. Dáva pacientom možnosť naplňať dodatočné potreby aj mimo verejný systém, zvyšuje tok kapitálu do sektora a vytvára motivácie k efektívnejšiemu správaniu.

Otázka však neznie, či pripoisteniu (resp. „predplatnému“) otvoriť dvere, alebo nie. S tým, ako sa bude dostupnosť zdravotnej starostlivosti vo verejnom systéme zhoršovať, bude rásť dopyt po komerčných službách a trh naň bude odpovedať platenými službami.

Otázka preto je, či takýto systém vyrastie úplne paralelne voči verejnému systému a vytvorí sa tak dve rôzne zdravotníctva pre dve skupiny ľudí. Alebo sa vládám podarí nájsť cestu ako oba systémy skĺbiť a otvoriť ich výhody pre čo najširšiu skupinu ľudí. Bude si to však vyžadovať zásadnú zmenu politického myslenia.

SME, 20.7. 2023

Slovenská minimálna mzda nie je 6. najnižšia, ale 6. najvyššia

Róbert Chovanculiak

Na sociálnych sieťach vyhrávajú konkurenčný boj o našu pozornosť emotívne a do negatívnej strany vychýlené správy. Sú na to dobré evolučné dôvody.

Pre slovenské sociálne siete to znamená pravidelne sa vracajúcu tému nízkych miezd. Naposledy sa objavila reinkarnovaná verzia v podobe nízkej minimálnej mzdy. Podľa porovnania Eurostatu máme na Slovensku 6. najnižšiu minimálnu mzdu v EÚ.

Takto jednoducho sa však minimálne mzdy nedajú porovnávať. Hneď prvým problémom je, že v porovnaní chýba 9 krajín Európy, ktoré nemajú minimálnu mzdu. V nich je štátom určená minimálna mzda 0. Pridanie týchto krajín do tabuľky nás posunie niekde do stredu poradia.

Ďalším problémom rebríčka je, že porovnáva „polohrubé“ minimálne mzdy. A polohrubá mzda je svojvoľne zvolené číslo medzi mzdovými nákladmi zamestnávateľov a čistou mzdou zamestnancov. Slovensko je špecifické tým, že relatívne veľkú časť daní a odvodov z práce u nás „platí“ zamestnávateľ. Je to druhý najvyšší podiel v EÚ hneď po Francúzsku. Teda máme opticky nižšiu „polohrubú“ mzdu. Keby sme porovnávali skutočné mzdové náklady minimálnych miezd medzi krajinami, znova by sme sa posunuli v rebríčku vyššie.

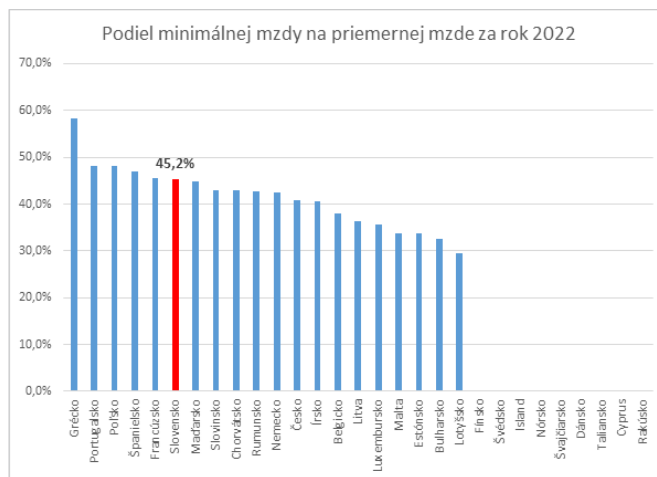
Ani takéto porovnanie by však stále nezohľadňovalo všetky relevantné faktory. Výška minimálnej mzdy je totižto silno ovplyvnená aj mzdovou úrovňou v krajine. Jednoducho nemôžeme mať luxemburskú minimálnu mzdu s východoeurópskymi platmi. Ak tak chceme skutočne vedieť, akú vysokú máme minimálnu mzdu, vzhľadom na náš potenciál, musíme jej veľkosť porovnať s priemernou mzdou.

Toto rieši ukazovateľ podielu minimálnej mzdy na priemernej mzdou. Spraviť takéto porovnanie za celú EÚ bolo donedávna pomerne náročné, lebo neexistovali dobré porovnateľné dáta o priemerných mzdách v EÚ. Nedávno však Eurostat zverejnil ukazovateľ „Priemerný plat na zamestnanca na plný úväzok“. Ak tieto čísla porovnáme s minimálnymi mzdami, tak prideme na to, že Slovensko nemá 6. najnižšiu minimálnu mzdu, ale 6. najvyššiu minimálnu mzdu vzhľadom na mzdovú úroveň. Naša minimálna mzda dosiahla v roku 2022 výšku 45,2 %

priemernej mzdy, pričom vo vyššie spomínanom Luxembursku to bolo 35,6 %.

Ale aj toto porovnanie by si žiadalo ešte upresniť. Slovensko je krajina s veľmi vysokými regionálnymi rozdielmi. Naša priemerná mzda dostatočne neodráža ekonomickú situáciu v chudobnejších regiónoch. Napríklad v takom okrese Rimavská Sobota dosiahol podiel minimálnej mzdy na priemernej až 67 %. To sú extrémne vysoké hodnoty, ktoré nutne prinášajú negatívne dopady pre miestny trh práce. Aj preto je v tomto okrese nezamestnanosť 15 %, pričom na Slovensku klesla pod 5 %.

Z tohto pohľadu tak vôbec nemôžeme hovoriť o nízkej minimálnej mzdou na Slovensku. Naopak, jej výška už dnes konzervuje v chudobných oblastiach desiatky tisíc ľudí na život mimo oficiálny trh práce. Na život v chudobe.

Zdroj: Eurostat, Spring 2023 Economic Forecast EK, vlastné spracovanie

HN, 5.8. 2023

Stručné **video-zhrnutie**, jednoduché aj na zdieľanie, si môžete pozrieť na našom [YouTube](#) kanáli alebo [Instagrame](#).

Viac na tému minimálnej mzdy si môžete prečítať aj v ďalšom texte Róberta Chovanculiaka s názvom [Minimálna mzda v SR: zamestnávateľia platia viac, zamestnanci dostávajú menej](#) na našom webe iness.sk.

Ja som poslanec, kto je viac? Zn. školstvo

Róbert Chovanculiak

Hodina telesnej výchovy školstvo nezruinuje, ale je to pekná ukážka všetkého, čo je zlé na našom systéme vzdelávania.

Vo svete existujú triedy, kde sa žiaci rozhodujú, čo budú robiť na hodinách. Existujú školy, kde sú učitelia zodpovední za tvorbu vzdelávania a rozvrhu. Alebo existujú krajiny, kde školy úplne slobodne vytvárajú vlastné vzdelávacie programy.

No a potom je Slovensko, kde skupinka poslancov rozhodne za 2 000 škôl, 60 000 učiteľov a 400 000 žiakov, že si musia do rozvrhu pridať tretiu hodinu telesnej výchovy a basta. Lebo oni sú poslanci NR SR.

Táto zmena školstvo nezruinuje, ale je to pekná ukážka všetkého, čo je zlé na našom systéme vzdelávania.

Po prvé, politikom nejde ani o to, ako skutočne riešiť nejaký problém, ale chcú vyzerať, že ho riešia. Je pravda, že dnešnej mládeži chýba pohyb a narastá problém s nadváhou. Ale riešiť to pridaním hodiny telesnej je absolútne prvoplánové. Je to riadenie sa heslom: „Nevadí, že to robíme zle, aspoň toho budeme robiť viac.“

Reportáže z terénu poukazujú na problém s tým, že deti telesnú výchovu pasívne ignorujú alebo aktívne nemajú rady, učitelia nevedia nadchnúť žiakov pre pohyb a často to najlepšie, čo vedú spraviť, je rozdať lopty. Nehovoriac o tom, že množstvo škôl ani nemá fyzické kapacity na ďalšiu hodinu telesnej alebo dokonca ani telocvičňu.

Ďalšou typickou črtou je riešenie lokálnych problémov centrálné. V Bratislave sa skupinka ľudí na vŕšku rozhodne, ako sa zmení rozvrh v Dolnej Tižine na základnej škole. Bez ohľadu na to, či náhodou väčšina miestnych detí nenavštevuje krúžok skautov, netrávi väčšinu času na dedinskom ihrisku alebo nehrá za miestny futbalový klub. Teda majú pohyb dosť a hodila by sa im radšej hodina informatiky navyše.

S tým súvisí ignorovanie lokálnych problémov. Poslanci tomu možno neuveria, ale existujú aj problémy, ktoré im nenapadnú. Napríklad na Slovensku máme [desaťtisíce detí](#), ktoré sa počas povinnej školskej dochádzky nenaučia ani základné gramotnosti – písať, čítať, počítať. A pritom majú pravdepodobne pohybu dosť a problém s nadváhou asi tiež nebudú mať. Ide o deti z vylúčených rómskych komunít. Aj týmto deťom budú musieť školy namiesto dodatočnej hodiny čítania a písania naordinovať do rozvrhu hodinu telesnej výchovy navyše.

To súvisí s ďalším problémom, ignorancia nezamýšľaných dôsledkov. Poslanci zatiaľ nedokážu zákonom ohýbať čas. A tak hodina telesnej navyše znamená, že bude o hodinu menej niečoho iného. Rozvrh nie je nafukovací. Výsledkom boja za viac pohybu môže byť horší prehľad v dejinách, slabšie kritické myslenie, horšie ovládanie cudzieho jazyka či nedostatok IT zručností. Alebo menej voľného času, ktorý je kľúčový pre prirodzený rozvoj detí. Neexistuje nič ako vyučovacia hodina zadarmo.

Poslanci nielen ignorujú náklady, ale my nebudeme poznať ani benefity tohto nápadu. Zákon neprichádza so žiadnym merateľným ukazovateľom, ktorý by nám povedal, či opatrenie splnilo účel alebo nie. A keď sa do troch rokov u našich detí nič nezmení v radosť z pohybu či v nadváhu, znamená to, že sa máme vrátiť k pôvodnému počtu hodín alebo pridať štvrtú hodinu telesnej? Toto sú pre našich poslancov zbytočné otázky. Lebo odpovede ich nezaujímajú.

No a na záver, je to pekná ukážka tradície mikromanažmentu školstva, ktorá u nás prekvitá už od čias Rakúsko-Uhorska. Naši panovníci majú silný pocit, že ak svojim poddaným nenadiktujú presný postup, tak sa svet prestane točiť. Asi preto ministerstvo zdravotníctva nedávno vydalo vyhlášku, že všetky okná na všetkých školách sa musia umývať štyrikrát do roka. Každé tri mesiace. Vráťane tých v telocvičňach.

Napriek tomuto všetkému určite existuje skupina rodičov, ktorých táto zmena potešila alebo sami po nej volali. Podarilo sa im nájsť spojencov v športujúcich poslancoch, a tak silovo presadiť návrh, ktorý vyhovuje im. Ani oni by to však nemali považovať za úspech. Namiesto toho, aby sme budovali spoločnosť, v ktorej sú rodičia aktívnymi partnermi škôl a zriaďovateľov a kde školy reagujú na ich volanie, skončili sme pri silovom riešení. Donútime všetky deti „písať modrým perom“.

Denník N, 17.5. 2023

Dvadsaťtisíc žiakov je odsúdených na neúspech

Róbert Chovanculiak

Na Slovensku máme okolo päťdesiat základných škôl, ktoré absolútne zlyhávajú. Navštevuje ich deň čo deň približne 20-tisíc žiakov, ktorí počas 9 – 10 rokov dochádzky absolvujú viac ako 10-tisíc hodín vzdelávania. A výsledkom tohto všetkého je – nič. V Testovaní 5 a 9 dosiahnu výsledky, ktoré sú často horšie, než by dosiahli pri náhodnom výbere odpovedí. Tieto deti absolvujú školu a nevedia čítať, písať, počítať.

Je pravda, že približne polovica žiakov na týchto školách pochádza zo znevýhodneného prostredia. To však nemôže byť pre školy ospravedlnenka. Tieto deti sú zdravé a majú potenciál. Ten sa ale nedokáže naplňať v škole, ktorá funguje cez šablónu vytvorenú na Ministerstve školstva pre priemerné

deti z priemernej slovenskej rodiny. Ak sa žiak na týchto školách vychýli od normálnosti, škola prestáva fungovať. A deti zo znevýhodneného prostredia sa vychýľujú.

Veľká časť ich nevláda dobre slovenský jazyk a pochádzajú z prostredia extrémnej chudoby s absenciou kultúrnych zvyklostí, ktoré väčšinová populácia a jej deti považujú za samozrejmosť. Prepojenie medzi snahou a výsledkom, rešpektovanie formálnych pravidiel alebo víziu budúcnosti a kariéry nemajú deti z vylúčených komunít rodinne vžitých. Automaticky tak nezapadnú do formálneho prostredia školy a začnú ho vnímať ako nepriateľské.

Toto je veľký problém pre štandardné školy a je otázka do akej miery sa dá riešiť chirurgickými zmenami vo forme prepísania Štátnych vzdelávacích programov a preškolením malej časti učiteľov. Teda plánom obnovy. Ja som veľmi, veľmi skeptický. Ak existujú vo svete príklady škôl, ktoré dokázali pomôcť žiakom zo znevýhodneného prostredia, tak išlo o školy, ktoré boli na tento účel vytvorené. Ide predovšetkým o tzv. charterové resp. **autonómne školy**. Ľudia, ktorí ich založili zobrali všetky tradičné predpoklady o vzdelávaní, hodili ich do koša a postupne prišli s batériou princípov a poznatkov, ktoré fungujú aj v takýchto ťažkých podmienkach.

V skratke - sú potrebné dlhšie vyučovacie dni a viac dní vzdelávania do roka. Zvykom je aj doobedná škola v sobotu. Naopak dvojmesačne prázdniny sú problém a vymažú veľkú časť snaženia sa učiteľov. Extrémne dôležité je dostať na palubu vzdelávania aj rodičov a to tak, že poskytnete učiteľom protokol ako ich navštevovať, informovať a presvedčiť, že vzdelanie je pre ich dieťa vstupenkou do lepšieho života. Taktiež samotná škola musí mať vo svojej DNA zakódovanú vieru v úspech týchto detí. Musí tomu veriť každý od riaditeľa, všetkých učiteľov až po upratovačky. Táto viera je vstupným kritériom zamestnania sa na škole. Neexistuje priestor pre akúkoľvek pochybnosť. Ďalej je potrebná úprava kurikula a vyučovacích metód. Tie musia byť prispôbené úrovni žiakov a sústrediť sa na základné gramotnosti. Žiadne učenie sa syntaktického rozboru viet v momente, keď žiakom robia problém základy čítania.

Takto by sa dalo pokračovať ešte dlho. Ale už len z tohto zoznamu by malo byť zrejmé, že ide o veci, ktoré nedokáže robiť tradičná verejná škola. Odpor proti zmenám je veľký. Zvnútra aj zvonku. Riaditeľ a učители majú svoje zabehnuté postupy, ktoré je ťažké zo dňa na deň opustiť. A Ministerstvo školstva cez všetky jeho úrady a dokumenty mikromanažuje množstvo aspektov školy. Takže keby aj riaditeľa a učiteľov chceli dosiahnuť zmenu, tak nemôžu aplikovať väčšinu vyššie popísaných princípov a poznatkov do praxe.

Slovensko ale v tomto nie je jedinečné. Podobné problémy majú aj inde vo svete. S deťmi v generačnej chudobe, aj so školstvom v regulačno-byrokratickom kríži. V západnom svete však prišli s jedným šikovným riešením, ako rozťať tento gordický uzol. Nie je ním prestavanie systému, ani jeho zbúranie. Je ním umožnenie vzniku paralelných riešení. Umožnili vznik tzv. charterových alebo **autonómnych škôl**, ktoré majú slobodu premyslieť zažitú predpoklady a zároveň zodpovednosť za dosiahnutie výsledkov. Vďaka tomu postupne vznikli celé siete škôl, ktoré sa špecializujú na vzdelávanie

detí zo znevýhodneného prostredia. V nich šikovní ľudia vymysleli a do praxe priniesli vyššie popísané princípy a poznatky.

Takáto reforma na Slovensku nezaručuje žiadne výsledky. Je to len prázdny skelet, ktorí musia vyplniť aktívni ľudia s víziou, ako pomôcť deťom zo znevýhodneného prostredia. Oni musia založiť nové školy, alebo prebrať manažovanie nefunkčných existujúcich a pokúsiť sa priniesť zmeny. Výsledok tak nie je istý. Ak však týmto ľuďom ani nevytvoríme podmienky, tak si môžeme byť výsledkom pomerne istí. Šanca pomôcť 20-tisícim deťom v päťdesiatke škôl s najhoršími výsledkami, je nulová.

Denník N, 20.4. 2023

Ak vás tento text zaujal, prečítajte si tiež komentáre

- [Kde vzniká pridaná hodnota školy?](#)
- [Na to, ako má vyzeráť vzdelávanie v budúcnosti, nepoznám odpoveď nik](#)

Reforma školstva porušila základné pravidlo

Róbert Chovanculiak

To, že na Slovensku prebieha obsahová reforma školstva, nie je dôvod na prázdniny. Kvalitné vzdelávanie je ešte v ne-dohľadne a samotná reforma bude čeliť mnohým problémom.

A teraz nemyslím len technicko-praktické problémy implementácie reformy. Teda ako pretaviť filozofiu z hrubých dokumentov na ministerstve do praktického výsledku v podobe kvalitného vyučovania na základnej škole v Poltári.

Myslím tým aj správnosť samotnej filozofie. Vedy o vzdelávaní zďaleka nekonvergovali k jednej konečnej pravde. Naopak. Vedci v pedagogike, didaktike, či neurovedách majú fundamentálne rozdielne názory na to, ako vyzerá a čo obsahuje správne vzdelávanie.

Na Slovensku sa na ministerstvo a do ďalších dôležitých inštitúcií dostali ľudia, ktorí propagujú a veria v jednu vetvu pedagogického výskumu s názvom konštruktivizmus.

Spoznáte ho podľa dobre známej pesničky o potrebe vzdelávania zameraného na dieťa vo forme objavovania, skúmania, projektového učenia a tak ďalej.

Táto filozofia vzdelávania má silných stúpencom na Slovensku aj medzi väčšinou vzdelávacích lídrov a odborníkov (aj keď nie medzi učiteľmi). A tak pri diskutovaní obsahu reformy sa vzniesol relatívne malý odborný odpor. Minimálne v médiách to však vyzerá, že podľa odborníkov ideme správnym smerom. A ak boli nejaké výtky, tak skôr k nedostatočnému aplikovaniu konštruktivismu. Dalo sa ísť ešte ďalej.

Konštruktivismus však vo svete vedy a verejnej politiky nemá na ružiach ustlané. V štúdiách je pravidelne vystavovaný [silnej kritike](#) a vo verejnej politike má [množstvo príkladov zlyhania](#).

Naopak silnie názor, ktorý poukazuje na dôležitosť explicitného učenia sa cez [priame inštrukcie](#) a rovnako vzdelávania založeného na „[kurikule s bohatými vedomosťami](#)“ (knowledge-rich curriculum) - vrátane toho nenávideného učenia sa faktov. Dôkazy lepších výsledkov priamych inštrukcií prichádzajú z rôznych strán. Od [experimentov](#) v triedach, cez [celoškolské experimenty](#) až po [medzinárodné porovnania](#) a [meta-štúdie](#). Rovnako bola nedávno publikovaná veľká experimentálna štúdia potvrdzujúca dlhodobé a výrazne pozitívne dopady kurikula založeného na [bohatých vedomostiach](#). Mimochodom, realizovali ho na autonómnych školách, ktorých vznik by [výrazne pomohol aj slovenskému školstvu](#).

Ja ako ekonóm sa určite nechcem púšťať do otvárania pedagogických diskusií o (jedinej) správnej filozofii vzdelávania. Minimálne chcem ale upozorniť na pomerne jedným smerom vychýlený pohľad vzdelávacej elity na Slovensku. Ono je to asi aj trochu pochopiteľné. Naše školstvo bolo dlhé roky poznačené tradicionalistickým socialistickým vzdelávaním. Po jeho rozpade boli ľudia hladní po nových, moderných prístupoch, ktoré boli úplnom protiklade voči dovtedajšej filozofii. To konštruktivismus spĺňa do bodky. A zároveň existuje taktiež [množstvo štúdií a výskumu](#), ktorý podporuje jeho videnie sveta spoza katedry.

Ako ekonóm však chcem upozorniť na problém, keď sa nadšenie spojí s možnosťou centrálne a plošne definovať školstvo pre stovky tisícov žiakov po celom Slovensku. Ľahko sa potom môže stať, že všetci budú nútení budovať niečo, čo sa ukáže ako nefunkčné. A doplatia na to tí najzraniteľnejší - naše deti. Základné pravidlo investovania znie: diverzifikuj. A to by malo platiť aj pre školstvo. Nemali by sme vsadiť všetko na jednu kartu. A to predovšetkým v situácii, keď ani zďaleka neexistuje vo vede konsenzus, ktorý bude tromfom.

Potrebujeme krotiť reformné nadšenie zapálených odborníkov. A radšej im vytvoriť [priestor a možnosti](#), aby sa mohli realizovať v praxi, a na konkrétnych príkladoch preukázať, že ich prístup je prínosnejší. Napríklad formou už vyššie spomínaných autonómnych škôl.

Denník N, 4.8. 2023

Prečítajte si tiež komentár [Digitalizácia škôl: ďalšia obeť mikromanažmentu](#) od Róberta Chovanculiaka.

Nová EÚ regulácia DMA nadobudla účinnosť

INESS

Zákon o digitálnych trhoch (The Digital Markets Act - DMA), nové nariadenie Európskej únie, nadobudol účinnosť v máji 2023. Litovský think tank Lithuanian Free Market Institute vypracoval štúdiu, v ktorej upozorňuje na nedostatky a možné nezamýšľané dôsledky zavedenej regulácie. Prinášame jej krátke zhrnutie, celú analýzu si môžete [stiahnuť tu](#).

Cieľom DMA je zabezpečiť spravodlivé a otvorené digitálne trhy v EÚ. DMA je zameraný na veľké online platformy, ktoré majú silné ekonomické postavenie a významný vplyv na vnútorný trh, ako aj silné sprostredkovateľské postavenie. Takéto spoločnosti môžu byť označené ako „strážcovia“ (gatekeepers). Online platformy, ktoré budú označené za strážcov, budú musieť pri svojej každodennej činnosti dodržiavať pravidlá „čo robiť“ a „čo nerobiť“. Za nedodržanie im budú hroziť pokuty až do výšky 10 % celkového celosvetového ročného obratu.

Čo nesmú robiť:

- hodnotiť služby a produkty, ktoré ponúka samotný strážca, vyššie ako tie, ktoré ponúkajú tretie strany na platforme strážcu;
- zabrániť spotrebiteľom v prepojení s obchodmi mimo ich platforiem;
- zabrániť používateľom odinštalovať akýkoľvek predinštalovaný softvér alebo aplikáciu, ak si to želajú;
- sledovať koncových používateľov mimo služieb hlavnej platformy strážcov na účely cielej reklamy bez udeľenia súhlasu.

Čo musia robiť:

- poskytnúť spoločnostiam inzerujúcim na ich platforme nástroje a informácie potrebné na to, aby inzerenti a vydavatelia mohli vykonávať vlastné nezávislé overovanie svojich reklám umiestnených u strážcu;
- umožniť svojim obchodným používateľom prístup k údajom, ktoré vytvárajú pri používaní platformy strážcu;
- umožniť tretím stranám vzájomne spolupracovať so službami strážcu v určitých špecifických situáciách;
- umožniť svojim obchodným používateľom propagovať svoju ponuku a uzatvárať zmluvy so zákazníkmi mimo platformy strážcu.

Hlavným predpokladom DMA je, že veľké online platformy používajú nekalé praktiky vo vzťahu k obchodným používateľom s cieľom získať neprimeranú výhodu a významnú trhovú silu. Očakáva sa, že vopred definovaný súbor povinností pre strážcov, „čo musia robiť“ a „čo nesmú robiť“, urobí európske digitálne trhy spravodlivejšími.

Z analýzy však vyplýva, že presadzovanie nových povinností pravdepodobne zvýši náklady koncových užívateľov a obchodných používateľov, zníži ponuku a kvalitu služieb a spomalí rozvoj začínajúcich podnikov zameraných na inovácie a technológie so silným potenciálom rastu. Tieto výsledky budú do veľkej miery výsledkom nových regulačných zásahov, a nie obchodných rozhodnutí riadených spotrebiteľmi a trhovými procesmi.

iness.sk, 7.8. 2023

Podplácať študentov alebo prilákať absolventov?

Róbert Chovanculiak

Štipendia pre šikovných maturantov, ktorí ostanú študovať doma, sa dožili prvý rok. A my si môžeme pozrieť, aký efekt toto opatrenie prinieslo! Samozrejme, robím si srandu. Nemôžeme. Lebo politika sa u nás robí, ako v praveku. Výsledkom je, že my dnes nevieme povedať, či podplácanie maturantov aj skutočne zmenilo názor nejakých študentov, ktorí chceli odísť. Alebo sú štipendia obyčajná sociálna dávka, ktorá spríjemní študentský život niektorým študentom.

Akoby to vyzeralo, keby úradníkom a politikom išlo skutočne o výsledky? V prvom rade by si stanovili presne merateľný cieľ, ktorý chcú dosiahnuť. Povedzme podiel maturantov s určitými výsledkami, ktorí ostanú doma. Po druhé by sa vopred špecifikovali spôsoby zberu dát a procesy zistenia toho, či politika fungovala. Napríklad by sa pri maturantoch, ktorí splnili požiadavky, náhodne žrebovalo, či dostanú, alebo nedostanú štipendia. A takéto experimentálne nastavenie by umožnilo vyhodnotiť vplyv štipendií na ochotu ostať doma. Na záver by sa toto všetko vyhodnotilo, porovnala realita s cieľom a zistilo, či je potrebné niečo zmeniť v nastavení, alebo program úplne zrušiť z dôvodu jeho nefunkčnosti.

Na Slovensku sme to spravili po slovensky. Výsledkom je, že výsledky môžeme len tipovať. A ja tipujem, že táto politika

neprinesie veľké efekty v brzdení utekania študentov. Existuje na to niekoľko dôvodov. Po prvé v prieskumoch dlhodobí maturanti uvádzajú ako hlavný dôvod svojho odchodu nízku reputáciu slovenských škôl. To štipendium nijak neovplyvní. Po ďalšie, štipendia môžu využívať aj tí, ktorí by tu ostali aj bez nich. A tých nie je málo.

Navyše aj keď štipendium zafunguje ako má, tak je len pre bakalárov. A my vieme, že na Slovensku je bakalár nedopečený absolvent vysokej školy. A preto mu nič nezabrání, aby neodišiel po vyčerpaní štipendia na magisterské štúdium do zahraničia. Daňovému poplatníkovi sa takto dostane to najhoršie z oboch svetov: zaplatí štipendia, štúdium a ešte aj ich „investícia“ odíde platiť dane do zahraničia.

Otázna je aj samotná filozofia opatrenia. Ak by totižto všetko fungovalo ako má, tak výsledkom bude, že talentovaní ľudia, ktorí môžu ísť získať skúsenosti a vzdelanie na najlepších školách sveta a naplniť tak svoj intelektuálny potenciál, ostanú tu na Slovensku. Na priemerných univerzitách v priemernom kolektíve. Teda politika je postavená na predpoklade národných „potrieb a cieľov“ na úkor potrieb a cieľov talentovaných jednotlivcov.

Preto by stálo za to zamyslieť sa, či sa k tomuto problému nedá postaviť aj inak. Namiesto podplácania maturantov, aby neodišli do zahraničia - sústrediť pozornosť na prilákanie slovenských absolventov zahraničných vysokých škôl, aby sa vrátili domov. A na toto prilákanie využiť financie, ktoré slovenským verejným financiám ušetrili rozhodnutím študovať v zahraničí.

Nejde o malé peniaze. Náklady na jedného absolventa vysokej školy sa na Slovensku pohybujú medzi 20 až 25-tisíc eur za 5 rokov. Za tieto peniaze môžeme zahraničným absolventom, ktorí sa vrátia, sľúbiť na Slovensku odvodové prázdniny na rok až dva. To je už ponuka, ktorá stojí za zváženie. Aj samotní absolventi zahraničných škôl uvádzajú ako jeden z hlavných dôvodov, prečo sa nechcú vrátiť, nižšie mzdové ohodnotenie na Slovensku.

HN, 12.5. 2023

Jokkmokk efekt: Kultúra, ktorá zabíja mozgové bunky

Róbert Chovanculiak

Sme, kto sme, vďaka výchove alebo prírode? Nurture vs. Nature je večná dilema. V skutočnosti by to však mala byť trilema. Zabúda sa na tretí faktor, ktorým je kultúra. Tá má nemenej výrazný vplyv na to, kto sme. Len je ťažšie viditeľná. A to napriek tomu, že je všade okolo nás. Alebo skôr vďaka tomu. Kultúra je pre nás ako voda pre rybu. Neuvedomujeme si jej dôležitosť, až kým nás z nej niekto nevytiahne. A neukáže nám, že existuje aj život na suchu.

Vplyv kultúry nezachytí dokonca ani väčšina štúdií behaviorálnej genetiky, ktorá hľadá odpoveď na úvodnú dilemu. Dekády výskumu prinášajú **silný konsenzus**, že rodičia

môžu viac relaxovať – nature vyhráva nad nurture. Svoje dieťa ovplyvňujú viac tým, čo mu odovzdali v momente **počatia** než tým, čo si s ním **počnú** potom. Pričom vplyv genetiky rastie s vekom. Platí, že mamka môže ohýbať Janka, ale keď bude Jano, neohne ho nikto. Vtedy sa už naplno prejaví jeho **zdedená prirodzenosť**. Deti nie sú plastelína, ale skôr guma.

Tento výskum je však založený na vysvetľovaní **variability** rôznych psychologických a fyziologických vlastností jednotlivcov **v danej populácii**. Teda hľadá odpoveď na otázku, ako sa dá vysvetliť, čím sa ľudia medzi sebou líšia v jednom kultúrnom akváriu. Výsledky behaviorálnej genetiky sú platné pre kultúrny *ceteris paribus*.

Pritom kultúra doslova formuje človeka. Mení ako jeho telo **funguje a vyzerá**. Tvar chrupu, postavenie zubov, dĺžku tráviaceho traktu, farbu očí a pleti, trávenie laktózy... Toto všetko je výsledkom koevolúcie biologickej a kultúrnej evolúcie.

A patrí sem aj psychologická adaptácia nasávania noriem. Ako deti už od malička nevedome a automaticky identifikujeme kultúrne normy okolo seba, internalizujeme ich do svojich hodnôt, až sa stanú súčasťou našej osobnosti a vyhodnocujeme, či ich náhodou niekto neporušuje a trestáme ich, ak áno.

Takto kultúrne **normy** formujú všetko, čo považujeme za normálne. Napríklad či považujeme za **normálne** vzdelávanie.

Jokkmokk efekt

Po roku 2000 sa stalo školstvo hlavným vývozným artiklom Fínska. Skončilo na prvej priečke zo všetkých krajín OECD v testovaní PISA a začali sa tam zlietať experti na vzdelávanie z celého sveta. Čo je už menej známe o fínskom školstve, sú **priepastné rozdiely** medzi výsledkami dievčat a chlapcov. Napríklad v čitateľskej gramotnosti skončilo v roku 2012 Fínsko s 524 bodmi na 3. mieste v rámci OECD. Toto umiestnenie však dosiahlo Fínsko len vďaka dievčatám, ktoré získali v priemere 556 bodov. Chlapci dopadli podpriemerne a získali 494 bodov. Priemer je zradná veličina.

Navyše aj výsledky samotných fínskych chlapcov boli rôzne. Veľká časť ich mala nadpriemerné výsledky, ale približne pätina sa ocitla v úrovni najnižšej čitateľskej gramotnosti. Sú funkčne negramotní. Ide spravidla o chlapcov, ktorí žijú mimo miest v menších dedinách. A toto je fenomén, ktorý dostal názov **Jokkmokk efekt**.

Jokkmokk možno **poznáte ako stôl z IKEY**, ale je to aj malé mestečko na severe Švédska. A je špecifické práve tým, že tu dlhé dekády existuje **priepastný rozdiel** medzi vzdelávacími výsledkami **dievčat a chlapcov**. Žiačkam sa v školách darí, pokračujú na najlepšie univerzity v mestách a sú z nich vedkyne, manažérky a umelkyne. A chlapci, naopak, prepádajú, nedokončujú školy a nevyťahnu päty z Jokkmokku.

Odpoveď na otázku, prečo tomu tak je, nenájdeme v hrúbke šedej mozgovej kôry, výške IQ alebo talente, ani v použitých pedagogických metódach, absencii digitálnych pomôcok alebo v kvalite škôl, či nebudaj školstva. Odpoveď má niečo spoločné s kvalitou kultúrnych vôd, v ktorých deti v severských rurálnych oblastiach od malička plávajú.

A nemusíme len špekulovať. Jokkmokk efekt objavili a skúmali aj v ďalšej severskej krajine – na Islande. Tu výskumníci načreli do miestnych kultúrnych vôd a vykonali **hĺbkové rozhovory** s miestnymi obyvateľmi. A to, čo objavili, potvrdzuje, že miestna kultúra nepraje vzdelávaniu chlapcov. Pri dievčatách sa očakáva, že sa budú doma učiť a v škole snažiť. Naopak, pri chlapcoch sa takéto správanie považuje za ukážku nejakého problému až neschopnosti – „*ved' chlapci majú prirodzený talent na matematiku a nemusia sa ju bifľovať*“. U chlapcov tu taktiež identifikovali výrazne väčší tlak na to „byť cool“. Pričom meradlom coolovosti je výkon v športe, nie ten v škole.

Toto všetko súvisí aj s **históriou severských spoločenstiev**, kde mali muži výrazne vyšší status ako ženy. A dodnes tam platí, že chlapci sa nemusia až tak obávať negatívneho vplyvu školských nezdarov na svoju budúcnosť. Súvisí to s typickými zamestnaniami pre tieto lokality ako sú rybolov a drevorubačstvo. Prirodzene mužské povolania. Na druhej strane, ak sa chcú dievčatá vyhnúť práci v miestnej továrni na konzervy alebo v potravinách, musia opustiť svoju domovinu. A to sa robí ľahšie s dobrými výsledkami v škole. Navyše, ich snaženie nie je ťahané k vode žiadnymi penalizačnými normami – „šprtka“ tu nie je pre dievčatá (na rozdiel od chalanov) nadávka.

Zaujímavou otázkou je, prečo sa podobný Jokkmokk efekt objavuje len v rurálnych oblastiach. A chlapci v mestách majú v zásade podobné výsledky ako dievčatá v mestách. Jednou z možných odpovedí je „veľkosť trhu s kultúrou“, ktorá ovplyvňuje, koľko diverzity dokáže užiť. V malých, rurálnych oblastiach zvykne prevládať kultúrna monokultúra. Naopak, vo väčších mestách je možné, že aj kultúrne deviácie nájdu dostatok prívržencov, aby vytvorili životaschopnú kultúrnu niku. Teda napríklad Axel zo Stockholmu, ktorého zaujíma matematika, nemusí tajne čítať pod lavicou, ale môže spraviť coming out a pridať sa k matematickej klike ostatných kamarátov. V tomto Johanovi z Jokkmokku bráni väčšinová kultúra.

Záver - kultúrna sila

Kultúra je tým hlavným a jedinečným špecifickým ľudstva. To, čo nás odlišuje od zbytku zvieracej ríše, nie je ani tak výpočtová sila našich jednotlivých procesorov, ale skôr ich prepojenosť a zosieťovanie. Nie mozog, ale kolektívny mozog vo forme naakumulovanej adaptovanej kultúry.

A existencia takejto kultúry predpokladá celú paletu psychologických adaptácií, ktoré nám ľuďom pomáhajú sa do nej lepšie ponoriť. A to až tak, že si to ani nevšimneme. Preto je užitočné načrtnúť, ako to tá kultúra robí a či sa dá tomu vyhnúť.

Hovorí sa, že vrana k vrane sadá. Ale to je len časť príbehu (zaradenie sa). Oveľa dôležitejšia, častejšia a menej viditeľná časť sa týka toho, že kto chce s vlkami žiť, musí s vlkami vyť (prispôsobenie sa). Ale ani to nie je úplne presné. Skôr je to tak, že kto s vlkami žije, začne skôr či neskôr vyť. Sám od seba, nevedome. A ani si nevšimneme, že vyje, až kým nepočuje niekoho mňaučať.

To je to, čo som mal na mysli v úvode, keď som písal, že deti od malička automaticky identifikujú a internalizujú kultúrne normy. Toto nasávanie noriem sa však nedeje od všetkých ľudí v okolí rovnako. Je **selektívne**. Ľudia majú zabudované detektory spoločenského statusu a zvyknú prijímať signály predovšetkým od starších ľudí rovnakého pohlavia a etnika s vysokou prestížou.

Z tohto pohľadu môžeme očakávať, že chlapci v Jokkmokku budú ignorovať školu dovedy, dokým budú v ich okolí prítomní rešpektovaní starší muži, ktorí nepotrebovali vzdelanie, ale na relatívne vyššie postavenie v spoločenstve im stačil rybolov, práca v lese alebo s drevom.

Každopádne, ak vám nevyhovuje lokálna kultúra a nechcete, aby ju vaše deti nasali, tak existuje jeden účinný hack, ako tento problém vyriešiť: odťahovať sa.

Ale ani hlasovať nohami nie je také jednoduché, ako sa môže zdať. Aj kultúra má, ako každý evolučný fenomén, snahu rozmnožovať sa a udržať stabilitu svojej formy čo najdlhšie. Jednoducho prežiť. Preto si to kultúrna evolúcia poistila aj proti tomuto hacku formou psychologických adaptácií. V rôznej literatúre majú rôzne názvy, napríklad **in-group out-group bias**, patriotizmus, **status quo bias**, tribalizmus, **endowment effect**, národné cítenie a podobne. Jednoducho všade dobre, doma najlepšie. Takto visíme na gume od svojej kultúry a celý život nás ťahá nazad. Kultúra len tak jednoducho jednotlivca preč nepustí.

Pokrok bez povolenia, 11.5. 2023

Zo série pravidelného newslettera **Pokrok bez povolenia** od Róberta Chovanculiaka dávame tiež do pozornosti aj #53: **3 dôvody prečo AI nezmení školstvo**

Ako sa bude vyvíjať počet zdravotníkov na Slovensku

Matej Bárta

Či už ste v posledných rokoch absolvovali niekoľkomesačné čakanie na operáciu, alebo ste len hodiny presedeli v čakárni, na vlastnej koži ste okúsili jeden z plejády problémov, ktorým

slovenské zdravotníctvo čelí. Tým problémom je nedostatok personálu - „zniesli“ by sme skrátka viac lekárov a sestier.

Poddimenzovanosť zdravotníckeho sektora sa v rôznych kontextoch spomína už roky. Diskusia na túto tému sa však posunula a problém, o ktorom sme matne tušili na základe občasných dôkazov, nadobudol oveľa konkrétnejšie kontúry.

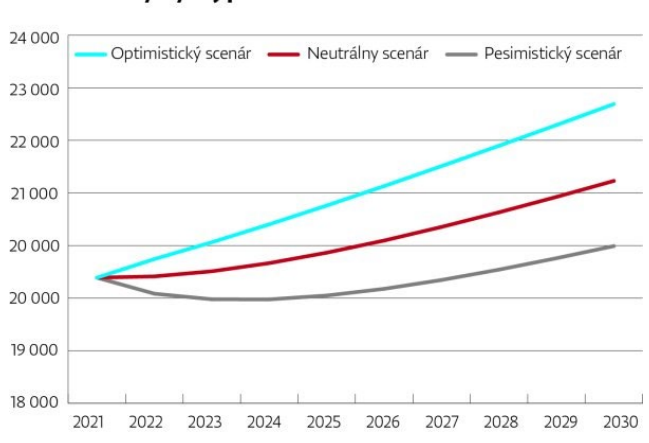
Prvý posun nastal **vďaka analýze** Rady pre rozpočtovú zodpovednosť (RRZ), ktorá ukázala, že v najbližších rokoch na Slovensku budú chýbať stovky lekárov a tisícky sestier v porovnaní so súčasným stavom, ktorý už tiež nie je optimálny z pohľadu dopytu.

Pre čitateľa však toto „chýbanie“ môže pôsobiť do istej miery abstraktne. Aby sme tejto hrozbe dali konkrétnejšiu podobu, pripravili sme v INESS našu vlastnú analýzu, ktorej plnú verziu si môžete prečítať na stránke iness.sk. Vytvorili sme modely na predpoveď vývoja počtu lekárov a sestier, pri ktorých sme brali do úvahy vekové zloženie, počty absolventov či odchody do zahraničia. Následne sme tieto zistenia zasadili do kontextu starnúcej slovenskej populácie - práve táto kombinácia totiž pomáha uvedomiť si hĺbku problému, ktorému čelíme.

Modely sme mali v čase, keď analytici RRZ zverejnili ich analýzu, už rozpracované. Že sa RRZ venuje tejto téme, sme netušili. V našej analýze ponúkame čitateľovi dodatočnú pridanú hodnotu, a to na troch úrovniach.

Po prvé, ide o „overenie“ výsledkov analýzy RRZ. Po druhé, v INESS sme použili mierne odlišný prístup a pripravili sme pre obe skupiny pracovníkov tri scenáre vývoja ich počtu (optimistický, neutrálny a pesimistický). Po tretie, zakomponovanie veku pacientov nám ponúka praktický pohľad na skutočnú budúcu dostupnosť služieb zdravotníkov.

Odhadovaný vývoj počtu lekárov

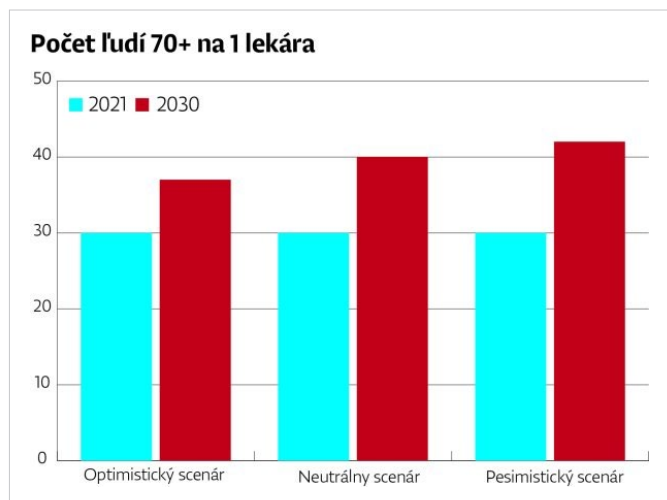

Graf 1 ilustruje, že vo zvolenom časovom období dôjde v každom z namodelovaných scenárov k zvýšeniu počtu lekárov na Slovensku. Je pravda, že v pesimistickom scenári by sa do roku 2030 počet lekárov zmenil len veľmi mierne, ale aj v ňom by do systému pribudlo približne 500 lekárov. Pri naplnení predpokladov použitých pre neutrálny scenár by sme do toho istého roka navýšili počet lekárov o necelých 1600. Najviac lekárov by v Slovenskom zdravotníckom systéme bolo pri naplnení predpokladov použitých pre optimistický scenár - v tomto prípade by medzi rokmi 2021 a 2030 počet lekárov narástol o takmer 3000.

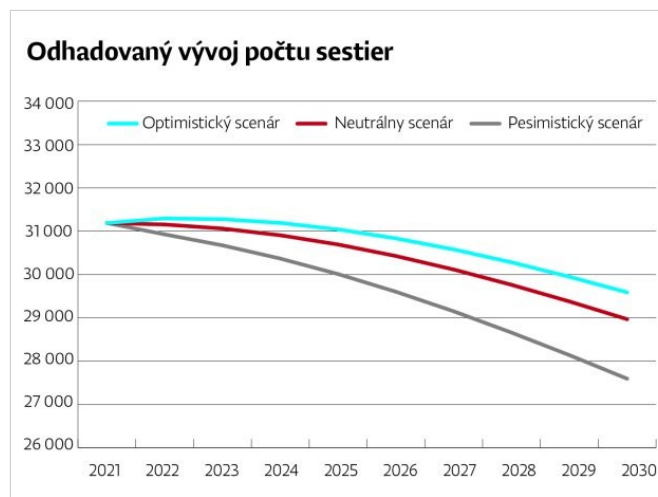
Pri pohľade na jednotlivé scenáre môže čitateľ nadobudnúť pocit, že situácia nie je až taká kritická. Lenže spomínané čísla musíme interpretovať v širšom kontexte demografického vývoja. Pri pohľade na vývoj veľkosti skupiny ľudí vo veku 70 rokov a viac vidíme, že jej podiel na populácii bude postupne narastať. Zatiaľ čo v roku 2021 bolo v tejto skupine 606 545 jednotlivcov a predstavovala približne 11 percent populácie, v roku 2030 bude pozostávať z viac než 850-tisíc jednotlivcov (a teda potenciálnych pacientov) a blížiiť sa 16 percentám populácie.

Prečo je to dôležité? Ľudia nevyužívajú zdravotníctvo rovnomerne počas života - spotreba v zdravotníctve stúpa s vekom jednotlivca. Keď sa v náhodne vybranej slovenskej čakárni rozhlíadnete vôkol seba, je pravdepodobné, že uvidíte hlavne starších ľudí. Z celkových nákladov, ktoré jednotlivec zdravotnému systému vytvorí, vzniká až približne **polovica** v období od 65. narodenín. V praxi to znamená, že aj ak celková populácia ostane približne rovnaká, ale zvýši sa v nej podiel starých ľudí, dopyt po zdravotných službách zosilnie.

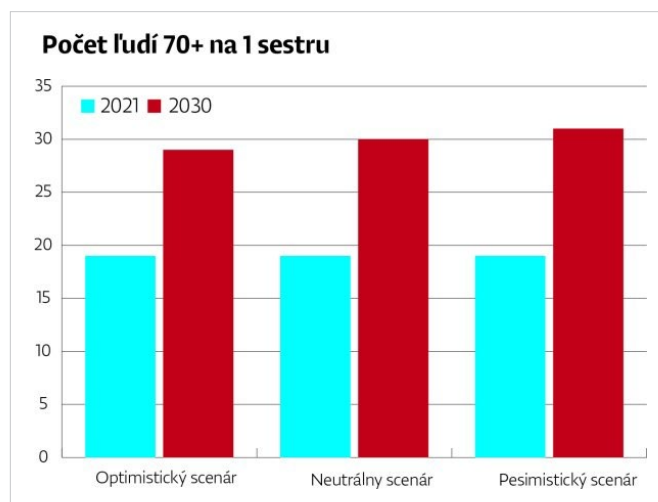

Pozreli sme sa preto, ako sa bude vyvíjať počet osôb vo veku 70 rokov a viac pripadajúcich na jedného lekára. Táto metrika ukazuje, že aj keď počet lekárov narastie, pomerná situácia sa zhorší. Aj za tých najpriaznivejších okolností totiž narastie množstvo práce, ktoré bude musieť jeden lekár priemerne vykonať. V optimistickom scenári dôjde k navýšeniu počtu pacientov vo vekovej skupine 70+ na jedného lekára „len“ o približne 23 percent. Neutrálny scenár už predpokladá nárast o jednu tretinu (33 percent) a v pesimistickom scenári ide dokonca až o 40-percentný nárast. Nie je preto pravda, že by nás v prípade lekárov netlačila topánka. Naopak, reálne zaťaženie lekárov bude v najbližších rokoch stúpať a zdravotná starostlivosť sa stane menej dostupnou.

Rovnako ako pri lekároch sme postupovali aj pri zdravotných sestrách. Najprv sme sa pozreli na to, ako sa bude v najbližších rokoch vyvíjať ich počet:

V prípade sestier ani jeden zo scenárov nepredpokladá v roku 2030 vyšší počet ako v roku 2021. V najlepšom (!) z namodelovaných scenárov príde Slovensko za toto obdobie o približne 1600 sestier, čo predstavuje pokles o približne päť percent. V neutrálnom scenári počet zdravotných sestier poklesne až o približne 2200 sestier (pokles o vyše sedem percent). A v pesimistickom scenári príde Slovensko o takmer 3600 zdravotných sestier, čo zodpovedá poklesu o takmer 12 percent.

Tento úbytok sa, pochopiteľne, premietne aj do pomeru pacientov vo veku 70 rokov a viac na jednu sestru. Rovnako ako v prípade lekárov, aj v prípade sestier narastie množstvo práce, ktoré budú musieť vykonávať. V percentuálnom vyjadrení ide o približne 53-percentný nárast v optimistickom scenári. Pri naplnení predpokladov použitých pre neutrálny scenár by sme boli svedkami navýšenia o takmer 58 percent. A v pesimistickom scenári by sme zažili najvýznamnejší, viac ako 63-percentný, nárast.

Aj u sestier tak dôjde k situácii, keď budú pacientom môcť venovať menej času, v dôsledku čoho je možné predpokladať aj horšiu úroveň a dostupnosť zdravotnej starostlivosti. Nemodelovali sme však zdravotníckych asistentov, ktorí môžu tento pokles do nejakej miery zmierňovať.

Nižšia reálna dostupnosť

Naše zistenia potvrdzujú výsledky analýzy RRZ a jednoznačne ukazujú, že ak sa nič nezmení, Slovensko čaká obrovský problém s reálnou dostupnosťou zdravotných služieb. Dnešné čakacie lehoty sa môžu zmeniť na žiadne čakacie lehoty, keďže bude problém vôbec sa k špecialistovi objednať.

Náš zdravotný systém teda nutne potrebuje zmenu. Ako by taká zmena mohla vyzerat? Existujú dve stratégie, ktoré sa navzájom nevyklučujú - môžeme sa teda snažiť o obe naraz. Na túto tému sme v INESS pripravili publikáciu [Chýbajúci zdravotníci: 21 zlepšení](#), v ktorej sa téma a riešeniam venujeme hlbšie a ktorú si môžete prečítať na stránke [iness.sk](#).

Prvou stratégiou je snažiť sa o zvýšenie počtu zdravotných pracovníkov. Na tomto mieste spomenieme aspoň niekoľko krokov, ktoré by mohli situáciu zlepšiť.

V prípade lekárov by sa Slovensko malo dereguláciou prostredia uchádzať o lekárov z tretích krajín. Takisto by sa malo pristúpiť k úprave pomeru zahraničných a slovenských študentov na lekárske fakultách, prípadne k navýšeniu kapacity lekárske fakult. Potenciál tejto možnosti je však značne limitovaný existenciou hranice záujmu mladých ľudí o štúdium zdravotníckych odborov. Priestor na zlepšenie však ponúkajú aj iné, menej často spomínané politiky.

Napríklad väčšia autonómia poskytovateľov zdravotnej starostlivosti by týmto aktérom rozviazala ruky pri vytváraní atraktívnych (pokojne personalizovaných) pracovných podmienok pre lekárov, čo by mohlo viesť k prilákaní a udržaniu viacerých lekárov.

V prípade sestier by sa pozornosť príslušných inštitúcií mala zamerať na dve hlavné oblasti. Prvou z nich je zvýšenie udržania sestier v systéme, keďže sa toto číslo podľa niektorých zdrojov pohybuje len okolo úrovne 40 percent. Druhou oblasťou je zatraktívnenie samotnej profesie s cieľom prilákať nových záujemcov, a to napríklad ďalším zvýšením platov, odbremením od administratívnej práce a úpravou kompetencií.

Počet lekárov a sestier sa však nebude dať zvyšovať donekonečna. Dôležité bude rozloženie záťaže na širšie spektrum poskytovateľov služieb. Príkladom môže byť (nateraz neúspešné) povolenie očkovania v lekárňach.

Druhou stratégiou je zavedenie nástrojov na ovplyvňovanie dopytu po zdravotnej starostlivosti. Politiky sa môžu pohybovať od zavedenia poplatkov s cieľom predídenia nadspotreby až po emancipáciu pacientov a prenos časti starostlivosti na rodiny a komunity (pri takejto stratégii je však potrebné zohľadniť časový horizont, v ktorom začne produkovať želané výsledky).

Opäť však existujú aj menej často spomínané alternatívy, ako napríklad rozvoj poisťného trhu, na ktorom by si poisťenci mohli vybrať z rôzne nadizajnovaných produktov, pričom niektoré by umožňovali poisťencovi spolupodieľať sa (zníženým poisťným či inými výhodami) na ušetrených zdrojoch vďaka ním zníženej spotrebe zdravotnej starostlivosti.

Ak nedôjde k systémovým zmenám, už v súčasnosti neoptimálna dostupnosť zdravotnej starostlivosti bude naďalej dramaticky klesať. Navyše tento pokles nie je otázkou dekád, ale niekoľkých rokov.

Denník N, 27.7. 2023

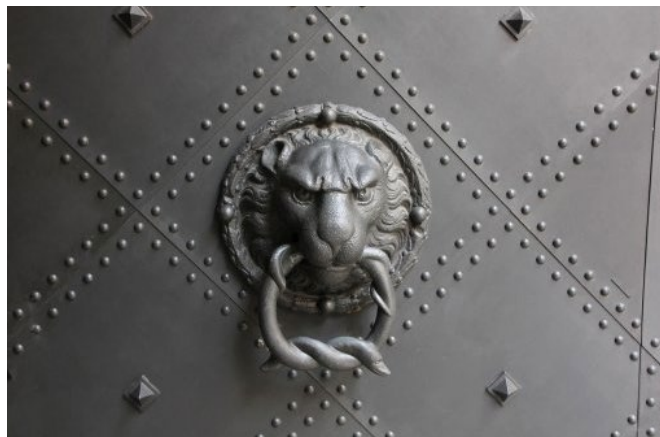
Celú publikáciu **2030: Menej zdravotníkov, viac chorých nájdete tu** a tiež v tomto Market Finesse [na strane 25](#). V tejto súvislosti odporúčame tiež komentár [Čo indikuje dĺžka dožitia?](#) od Mateja Bárty.

Deflácia klope na dvere

Martin Vlachynský

Priemerná marcová medziročná inflácia v Eurozóne 7 %, Slovensko 15%, Česko skoro 17% a Maďarsko krásnych 26%. Napísať slovo „deflácia“ sa zdá skoro ako rúhanie.

A predsa, po každej zábave prichádza ťažké ráno. Aké signály tomu nasvedčujú? Prvým signálom je samotná štatistika. Už niekoľko mesiacov inflácia v Európe a USA spomaľuje (pozor, to nie je deflácia!). Minimálne jeden kľúčový komponent už rásť prestal dávno a čoskoro sa aj štatisticky dostane do deflácie - energie. Tohtoročný júnový plyn stojí aktuálne 37 eur, minuloročný stál výrazne cez 100 eur. To je 70 % - ná deflácia.

Pokles cien začína blikať aj mimo spotrebných statkov. Vid' ceny nehnuteľností. Padajú v mnohých krajinách Európy, najmä však na severe. Na Slovensku poklesli ponukové ceny za dva kvartály o 7 %, pokles skutočných cien môže byť ešte prudší.

To je cenová deflácia. Inflácia a deflácia sú monetárne fenomény a ak chcem vidieť budúcnosť, musíme sa pozrieť na to, čo sa deje s monetárnymi veličinami, teda aká je peňažná deflácia. Rast úrokov je v tomto momente jasne viditeľný už aj laikovi. No to, čo nás najviac zaujíma, sú takzvané „monetárne agregáty“ M, ktoré predstavujú sumu peňazí v ekonomike. M1 je úzkou definíciou peňazí (hotovosť a bežné účty), M2 trocha širšou (zahŕňa aj sporiace účty) a M3 najširšou (zahŕňa napríklad aj dlhopisy so splatnosťou do 2 rokov). Monetárne agregáty ukazujú, ako úspešná je centrálna banka v „tlačení peňazí“ pomocou svojich nástrojov, ktorými sú úrokové sadzby a nákup či predaj cenných papierov na trhu. Nad monetárnymi agregátmi nemá centrálna banka priamu kontrolu. O tom, koľko z „vytlačených peňazí“

sa v skutočnosti premení na kolujúcu hotovosť či úvery a koľko z nich naopak ostane nečinne ležať na rezervnom účte rozhoduje ochota bánk tvoriť peniaze úvermi.

Množstvo skutočných peňazí vyjadrených monetárnymi agregátmi v USA aj Európe nielen že spomalilo rast (M3 v Eurozóne), ale dokonca začalo klesať (M1 v eurozóne a M2 v USA). To znamená menej peňazí vo vreckách spotrebiteľov, na účtoch podnikateľov a menej úverov.

Je to dobrá správa? No, asi tak ako ranná opica. Znamená, že ste úspešne prežili noc. Ale niečo si za tú noc budete musieť pretrpieť. Deflačné signály sú zároveň signálmi bankrotov, recesiu a rastu nezamestnanosti. Je deflácia už daná? Asi tak, ako je daná politika centrálnych bánk. Dnes je nejaká, no ak sa zajtra dostanú do problémov verejné financie Talianska, či Francúzska, tak môže byť zase rýchlo iná. Ako keď skúsíte zahnať opicu tromi rýchlymi pivami.

HN, 22.5. 2023

Zazvonil umieračik náhlym zmenám predpisov s vplyvom na podnikateľov?

Jakub Zeman

Dátum účinnosti právnych predpisov, ktoré významne ovplyvňujú podnikateľské prostredie, je vždy témou, keď sa schvaľujú právne predpisy s vplyvom na náklady zamestnávateľov v priebehu roka. **Vláda sa v programovom vyhlásení vlády zaviazala, že zákony s vplyvom na podnikanie budú účinné k 1. januáru¹.**

Legitímnosť tohto záväzku potvrdzuje aj názor 64 % slovenských podnikateľov, ktorí v roku 2022 tvrdili, že rýchlo meniaci sa legislatíva a politiky sú problémom pri ich podnikaní². **Návrh na úpravu pravidiel prišiel až na záver volebného obdobia, keďže, ako je v slovenskom parlamente zvykom, ľahšie sa upravujú pravidlá pre budúcich poslancov, resp. novú vládu³.** Poslanecký návrh, ktorý upravil účinnosť právnych predpisov s vplyvom na podnikateľské prostredie, sa však od záväzku vlády a doterajšej vládnej praxe odchyľil. **Okrem 1. januára môžu politici regulovať podnikateľské prostredie aj od 1. júla.**

Na druhej strane táto právna úprava zasahuje nielen do tvorby zákonov, ale aj právnych predpisov s nižšou právnou silou, ako sú nariadenia vlády či opatrenia ministerstiev.

Aj právne predpisy s nižšou právnou silou majú častokrát významný negatívny vplyv na podnikateľské prostredie. Jedným z nich je úprava stravného pre zamestnancov. Na základe zákona o cestovných náhradách Ministerstvo práce pravidelne sleduje index cien jedál a nealkoholických nápojov v reštauračnom stravovaní a na jeho základe upravuje výšku stravného. Od tejto výšky sa odvodzuje nielen výška stravného na služobných cestách, ale aj výška príspevku na stravovanie. **Od januára 2022 do júna 2023 bude už štvrtýkrát menená výška stravného. Táto suma sa významne zvýšila, keď pred májom 2022 bola výška stravného 5,1 eur, od júna 2023 má byť na úrovni 7,3 eura, t. j. nárast o 43,1 %.** Zvýšená suma stravného sa pretavuje aj do nákladov, ktoré má zamestnávateľ spojené so stravovaním zamestnancov. **V prípade stravovacích poukážok sa ročné náklady zamestnávateľa na stravovanie v rokoch 2022 až 2023 zvýšili o 209,3 eur na zamestnanca.** Najvyšší príspevok na stravovanie sa pretavil do zvýšenia ročných nákladov až o 278,3 eura. Tento nárast je síce legitímny vzhľadom na rast cien jedál, avšak problémom je legislatívny proces, ktorý účinnosti opatrení predchádza.

Od roku 2016 bolo už sedem úprav súm stravného, ktoré nadobúdali účinnosť rôzne. Len v jednom prípade to bolo v januári a v jednom prípade v júli. Okrem obdobia účinnosti je významným determinantom aj čas, ktorý majú podnikatelia na zapracovanie zvýšených nákladov do rozpočtov firiem. Prvým znakom možnej zmeny súm stravného je zmena inflácie, ktorú zverejňuje Štatistický úrad SR. Koľko podnikateľov však pravidelne sleduje tieto údaje? V legislatívnom procese sa zmena inflácie pretaví do predbežnej informácie, v rámci ktorej je verejnosť informovaná, že sa plánuje meniť výška stravného. Tento materiál síce vypočítava zmenu výšky stravného, avšak neobsahuje predpokladanú účinnosť zvýšenia. Z predbežnej informácie sa prechádza do medzirezortného pripomienkového konania, v rámci ktorého je už aj informácia o dátume účinnosti opatrenia. Priemerný rozdiel medzi dobou od účinnosti opatrenia a začiatkom medzirezortného pripomienkového konania v rokoch 2016 - 2023 bol 61 dní. Avšak nie všetci podnikatelia sledujú podrobne legislatívny proces. Záväzným zdrojom informácií o právnej úprave je Zbierka zákonov. Zverejnené informácie o novej sume stravného boli v Zbierke zákonov pred účinnosťou zverejnené v priemere len o 16 dní skôr. **Zvýšenie stravného v roku 2016 a 2018 bolo zverejnené Zbierke zákonov len 7 dní pred účinnosťou právnej úpravy. Rozdiel medzi účinnosťou a platnosťou zvýšenia stravného k júnu 2023 je tiež len 12 dní. Zákon však predpokladá, že by sa malo dbať na to, aby bola táto doba primeraná, najmenej 15 dní⁴.** V prípade, že niekto nesleduje pravidelne legislatívne zmeny alebo nezískava pravidelný monitoring legislatívnych zmien, nemá šancu zachytiť túto legislatívnu zmenu.

Takéto náhle zmeny legislatívy v priebehu roka narúšajú pripravené rozpočty podnikateľov, ale aj verejnej správy. Dnes intenzívnejšie ako inokedy, z dôvodu kumulácie viacerých kríz ovplyvňujúcich podnikateľské prostredie. **Súčasne zamestnávateľov môže stáť nepozornosť ešte aj viac**

peňazí, vzhľadom na to, že sa finančný príspevok na stravovanie vypláca dopredu. Podľa zistení Mihála, ak by zamestnávateľ toto zvýšenie zohľadnil až neskôr, tak podľa výkladu Ministerstva financií SR sa doplácená časť príspevku musí zamestnancom zdaňovať a zodvodiť⁵.

Poslanci schválili pravidlo, že parlament od mája 2023 bude musieť stanoviť účinnosť zákonov s vplyvom na podnikateľské prostredie 1. januára alebo 1. júla. **Hneď v máji sa Ministerstvu práce podarilo porušiť zákonom stanovené pravidlo, keďže nové opatrenie o sumách stravného nadobudne účinnosť k 1. júnu 2023.** Aj pred ôsmimi rokmi schválili poslanci pravidlá pre nový parlament a vládu, podľa ktorých sa malo zabrániť nepriamym novelizáciám. Zámer síce znížil tento fenomén slovenskej tvorby zákonov, avšak nezabránil mu.

Až aplikačná prax ukáže ako záväzne sa bude aplikovať stanovená účinnosť právnych predpisov s vplyvom na podnikateľské prostredie. Súčasne výzvou zostáva aj dodržiavanie minimálnej doby medzi zverejnením právneho predpisu v zbierke zákonov a jeho účinnosťou. Tá by mala byť minimálne 15 dní ako to predpokladá zákon, otázkou tak ostáva, kto nesie zodpovednosť za jej porušovanie, a či by sa tým nemal zaoberať napríklad aj Ústavný súd SR.

¹ Zatiaľ obe vlády v VIII. volebnom období [online] a [online].

² Odpoveď na otázku v rámci prieskumu Eurobarometer: Považujete rýchlo sa meniace právne predpisy a politiky za problém alebo nie pre vašu spoločnosť pri podnikaní na Slovensku? [online].

³ Zákon č. 133/2023 Z. z. síce nadobudol účinnosť 1. mája 2023 [online], avšak podľa upraveného harmonogramu schôdzí Národnej rady SR do konca VIII. volebného obdobia (máj - september) majú poslanci len jednu možnosť predložiť návrhy zákonov na riadnu schôdzu Národnej rady SR. Tieto zákony sa však v zmysle harmonogramu nestihnú prerokovať do konca volebného obdobia [online]. V minulosti bol prijatý zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2016, resp. 1. apríla 2016 [online]. Vol'by do Národnej rady SR sa uskutočnili 5. marca 2016 [online].

⁴ Podľa paragrafu 19 ods. 5 zákona č. 400/2015 o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov SR a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dôvodová správa k tomu pravidlu uvádza, že je nutné naň dbať nielen pri vyhlasovaní právnych predpisov, ale už pri ich tvorbe a schvaľovaní. Dôvodom zákonnej úpravy je, že adresát práva má mať čas oboznámiť sa s novou legislatívnou úpravou a nemá byť vystavený tlaku, že sa jeho práva alebo povinnosti menia v čase, v ktorom nebude schopný na zmenu reagovať [online].

⁵ Viac informácií [online].

iness.sk, 25.5. 2023

Ako napísať program pre pôdohospodárstvo

Monika Budzák

Čakaniu na „politické spasenie“ rozhodne nefandím. Ľudia, ktorí robia dennodenne v pôdohospodárstve, vedia, čo majú

chovať a pestovať aj bez toho, aby im to politik nadiktoval. Sú však oblasti, kde im štát kladie prekážky. Práve tam by malo smerovať úsilie politikov v najbližších rokoch.

V INESS sme v roku 2020 pred voľbami hodnotili volebné programy jednotlivých strán. Keďže o niekoľko mesiacov opäť nastane veľký presun k volebným urnám, neuškodí si pripomenúť, čo by mal dobrý volebný program v oblasti pôdohospodárstva obsahovať. V každom prípade je pri posudzovaní politikov dobré držať sa zásady, ktorú vyslovil nositeľ Nobelovej ceny Milton Friedman: „*Jednou z najväčších chýb je posudzovať politiky a programy podľa ich zámerov a nie podľa ich výsledkov.*“

Pôda

Vždy, keď píšem o pôde, je mi ľúto, ako málo sa za posledných 30 rokov zmenilo. Slovenský pozemkový fond síce prechádza reformami, stále však ide o inštitúciu, ktorá koná pomaly, neefektívne a mnoho ľudí ju má v pamäti ako skorumpovaný úrad, okolo ktorého aj dnes kolujú rôzne konšpirácie o ovplyvňovaní zamestnancov. Neefektívnosť pramení aj z nepoznania lokálnych podmienok. Obce, ktoré chcú napríklad budovať cyklotrasy alebo protipovodňové stavby, sú často brzdené pomalým rozhodovaním. Ak by štátna pôda bola v ich správe, mnoho problémov by sa vyriešilo skôr. Ide len o jeden z nápadov, rozhodne si však SPF zaslúži väčšiu pozornosť aj od iných rezortov.

Scelovanie pozemkov a komplexné pozemkové úpravy sú dôležitým stavebným kameňom pre zelené politiky. Pri extrémne rozdrobenom pozemkovom vlastníctve je naivné myslieť si, že dokážeme vybudovať viac zelených pásov či alejí v krajine. Kde nie je jasné vlastníctvo, nie je motivácia. Na Slovensku je **až 90 % poľnohospodárskej pôdy v nájme a ceny najnižšie spomedzi krajín EÚ**. To nevytvára dobré predpoklady pre ekonomický ani ekologický rozvoj.

Dotácie

Agropolitika zatiaľ nestretla problém, ktorý by „nevyriešila“ novou dotačnou schémou. Je to akoby ste na zlomeninu nalepili leukoplast. Vidieť, že ste pacienta ošetrili, ale zlomenina to nijako nepomôže, kosť sa zle zrastie a pacient onedlho prichádza zase s bolesťami. V pôdohospodárstve chýba odvaha robiť reformy. Málo mladej krvi medzi farmármi? Navrhne dotačnú schému. Je to jednoduchšie ako zamerať pozornosť na prístup k pôde. Málo živočíšnej výroby?

Namiesto zjednodušenia evidencie hospodárskych zvierat sa, naopak, objavujú nápady na skrátenie lehôt pre nahlásenie zmien v stavoch zvierat či ďalšie návrhy na podporné schémy. Peniaze nevyriešia každý problém. Je to rozpočtovo neudržateľné a problémy po čase opäť vyplávajú na povrch.

Vecne a s dátami

Nič sa nečíta horšie ako prázdne politické frázy. Zvýšime sebestačnosť, posilníme regióny, podporíme mladých farmárov... Všetko znie úctyhodne, ale je to málo. Analytikov zaujíma (ale aj voličov by malo), ako to strany chcú dosiahnuť. Zvýšia sebestačnosť obmedzením dovozov zo zahraničia? To nebude fungovať, sme na spoločnom trhu, máme záväzky voči EÚ a slovenská produkcia by mala vedieť konkurovať zahraničiu nielen cenou, ale aj kvalitou. Posilnia regióny novou dotačnou schémou? Odkiaľ tie peniaze prídu a kto zaistí, že podporené projekty neskončia v prázdnych penziónoch? Podporia mladých farmárov? Dotácie pre mladých farmárov už existujú, kľúčová otázka ale je, či sa mladí farmári vôbec dostanú k pôde.

Aj keď si politické strany robia poctivú analýzu problémov a dát, ak nakoniec zverejnia len vatu, nikto im to neuverí. V poslednom hodnotení volebných programov sa na mňa obrátil ne jeden nahneváný autor, ktorému vadilo, že som kritizovala povrchnosť volebného programu. Loptička je ale na strane politikov. Želajme si, aby nás presvedčili prepracovanými plánmi, nie populizmom a prázdnyimi frázami.

Agrobiznis, 13.6. 2023

Byrokratická špirála

Martin Vlachynský

Keď som pred rokmi brigádoval v anglických skladoch s oblečením, najdôležitejšou skúsenosťou odovzdanou skúsenejšími brigádnikmi bolo „keep busy“. Do slovenčiny by sme to obtiažne mohli preložiť ako „buď v pohybe“.

Nebolo dôležité, koľko toho spravím, ale či vyzerám dostatočne zamestnaný. To rozhodovalo o tom, či si firma

agentúrnych brigádnikov objedná aj na ďalší týždeň. Pozerajúc na produktivitu bruselských úradníkov, heslo „keep busy“ zjavne platí aj tam. Bodaj by aj nie, je to brigáda s takými luxusnými podmienkami, o akých sme v leicesterských skladoch ani nesnívali. Bohužiaľ, častokrát na úkor nás všetkých.

Vytvoril som k tomu teóriu „byrokratickej špirály“. Začnete základnou myšlienkou. Napríklad vyhlásite, že plastový odpad v ázijských riekach akosi vzniká v Európe. A začnete túto myšlienku roztáčať do politik. Skončíte s papierovými slamkami, ktoré z každého rodiča vyrobia euroskeptika. Alebo prehlásite, že online súkromie Európanov je dôležité. Roztočíte byrokratickú špirálu. Na jednej zákrute vám vypadne cookies regulácia, vďaka ktorej všetkým Európanom už zhrubol ukazovák z klikania na áno, Áno, ÁNO súhlasím! Na ďalšej zákrute vymyslíte GDPR. Na ďalšej prakticky [odstrelíte](#) polovicu online reklamy.

Alebo aktuálny prípad. Vymyslíte cirkulárnu ekonomiku, čo je síce to isté ako drevené železko, ale znie to úderne. Z roztočenej špirály vytočíte „právo na opravu“. A z toho začnú vypadať konkrétne opatrenia. Napríklad také, že všetky laptopy a telefóny predávané v EÚ budú musieť mať [ľahko vyberateľnú batériu](#). A podobne ako my sme behali v sklade s jednou krabicou hore dole a dookola ráтали tie isté tričká, ani tu výsledok takýchto politik nikoho nezaujíma. Papierové slamky oceány od plastu nezachránia. Cookies všetci odklikávame. GDPR je nanič, keď štát nevie ochrániť ani len zdravotné záznamy občanov. Batérie sa dajú už dnes meniť na všetkom, akurát niekedy k tomu potrebujete strýca, aby vám spravil dve kvapky pájkovačkou.

Reálnym výsledkom byrokratickej špirály je tak obyčajne zhoršovanie spotrebiteľského života. Niekedy je to len o miernom nepohodlí. Ako keď musíte piť džús priamo z krabičky, alebo donekonečna odklikávať nejaké oznámenie. No v prípade zákazov a regulácií technológií je to už vážnejšie. EÚ si postupne priviera dvere. Budú svetoví výrobcovia dizajnovat špeciálne telefóny a laptopy len pre EÚ trh? Upravovať svoje globálne služby? Alebo si postupne jeden za druhým povedia, že trh EÚ je globálne stále menší a menej relevantný a neoplatí sa doň investovať?

HN, 2.7. 2023

Prehľad najdôležitejších tém pre vás tiež každý týždeň pripravujeme v newsletteri **Týždeň s INESS**

TÝŽDEŇ S INESS

Po letnej prestávke je týždenný newsletter Týždeň s INESS späť. Ak chcete aj vy dostávať tento stručný týždenný prehľad našich reakcií na aktuálne témy, [kliknite sem](#). Následne si podľa jednoduchých inštrukcií aktualizujte svoje preferencie v odbere našich emailov. Alebo nám len napíšte na ina.secikova@iness.sk a my vás do zoznamu zaradíme sami. Samozrejmosťou je aj jednoduché odhlásenie v prípade, že vás náš newsletter nechytí za srdce.

Nové publikácie

Index pestúnskeho štátu 2023

Index pestúnskeho štátu sleduje reguláciu životného štýlu občanov v krajinách Európy už od roku 2016. Zostavuje ho združenie think tankov Epicenter. Kompletne výsledky Indexu sú zverejnené na webovej stránke www.nannystateindex.org. Slovenská publikácia k Indexu je dostupná [na tomto linku](#).

V predchádzajúcich ročníkoch sme tento Index označovali ako Index opatrovateľského štátu. Rozhodli sme sa tento rok index premenovať tak, aby lepšie vystihoval podstatu paternalistických politík.

Slovensko si v Indexe pestúnskeho štátu polepšilo z 23. na 25. miesto. Index je ako golf; je lepšie mať menej bodov.

Index pozostáva z troch hlavných kategórií: alkohol, nikotín a jedlo a nápoje. Každá z týchto troch kategórií má rovnakú váhu 33,3 %. Kategória Nikotín je rozdelená na tabak a elektronické cigarety s rovnakou váhou pre každú z nich, t. j. 16,7 % percent.

Každá kategória má niekoľko rôznych kritérií. Za každé kritérium sa udeľujú body, maximálny možný súčet je 100. V Indexe sa hodnotia len politiky, ktoré majú priamy vplyv na spotrebiteľov. Tieto politiky majú v kritériách rôznu váhu, aby odrážali rozsah, do akej miery sú spotrebiteľia negatívne ovplyvnení, od relatívne malých nepríjemností až po vysoké dane a úplné zákazy.

Paternalistické politiky zvyčajne znižujú kvalitu života jednotlivca v jednej alebo viacerých oblastiach týmito spôsobmi:

- zvyšovanie cien (prostredníctvom daní alebo maloobchodných monopolov)
- stigmatizácia spotrebiteľov
- obmedzovanie výberu
- obťažovanie spotrebiteľov (napr. obmedzením obchodných hodín)
- obmedzovanie informácií (napr. zákazom reklamy)
- zníženie kvality výrobkov

Hlavné závery tohtoročného vydania Indexu:

- Väčšina európskych krajín naďalej rozširuje rozsah a objem paternalistických zásahov do každodenného života svojich občanov prostredníctvom zákazov, zvyšovania daní z hriechov (fajčenie, alkohol, sladkosti) a komplikovaných byrokratických predpisov v odvetviach, ktoré vlády považujú za škodlivé.

- Počet krajín, ktoré v súčasnosti uvažujú daň z hriechu na sladené nápoje, sa viac ako zdvojnásobil z piatich v roku 2017 na dvanásť v roku 2023 a vo väčšine krajín daň na sladené nápoje zahŕňa aj nápoje s umelými sladidlami.

- V niektorých krajinách boli zavedené nové prekážky pri kúpe alkoholu. Írsko, Škótsko a Wales zaviedli minimálne ceny, Litva zvýšila zákonný vek konzumácie alkoholu a Írsko zaviedlo vizuálne bariéry regálov s alkoholom.

HLAVNÝ AUTOR
CHRISTOPHER SNOWDON

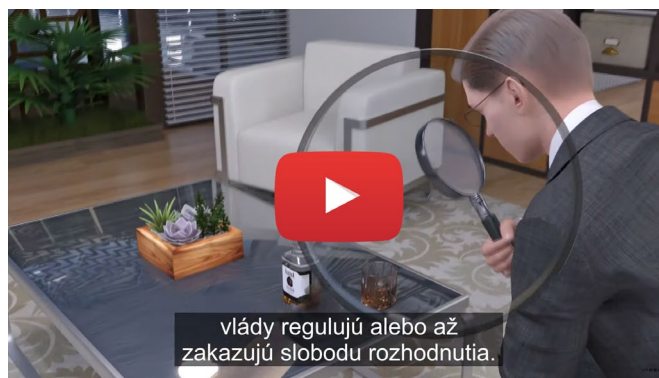
- Slovensko si v Indexe pestúnskeho štátu polepšilo z 23. na 25. miesto.

- Väčšina európskych krajín naďalej rozširuje počet a dopady paternalistických zásahov do každodenného života svojich občanov prostredníctvom zákazov, zvyšovania daní z hriechov (fajčenie, alkohol, sladkosti) a komplikovaných byrokratických predpisov v odvetviach, ktoré vlády považujú za škodlivé.

AUTOR ČASTI O SLOVENSKU
RADOVAN ĐURANA

- Počet krajín, ktoré v súčasnosti uvažujú daň z hriechu na sladené nápoje, sa viac ako zdvojnásobil z piatich v roku 2017 na dvanásť v roku 2023, a vo väčšine krajín daň na sladené nápoje zahŕňa aj nápoje s umelými sladidlami.

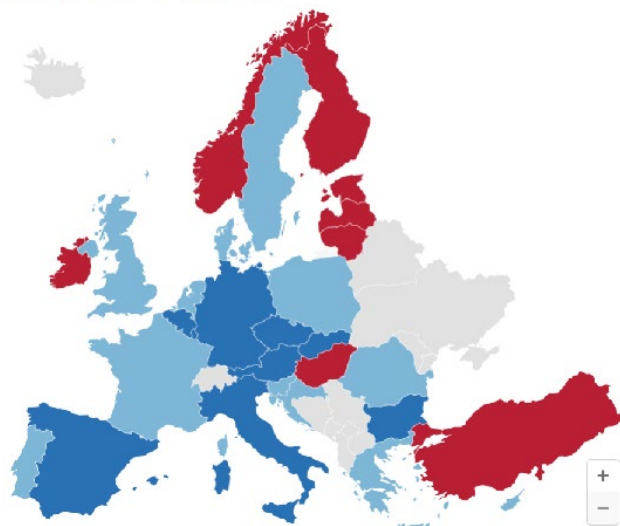
- Maďarsko zostáva najhoršou krajinou z hľadiska zdaňovania potravín a nealkoholických nápojov. Poľsko má najvyššiu daň z limonád po zohľadnení príjmov.

INDEX PESTÚNSKEHO ŠTÁTU 2023

Index pestúnskeho štátu hodnotí krajiny podľa toho, ako veľmi regulujú životný štýl občanov v oblasti spotreby alkoholu, tabaku, vapovania, jedla a sladených nápojov.

■ Menej prísne ■ Prísne ■ Najprísnejšie

- Maďarsko zostáva najhoršou krajinou z hľadiska zdaňovania potravín a nealkoholických nápojov. Poľsko má najvyššiu daň z limonád po zohľadnení príjmov.

- Litva, Nórsko a Fínsko majú najvyššie dane na alkohol v pomere k priemerným príjmom. Na druhej strane, Nemecko, Česko a Taliansko majú miernejšie predpisy týkajúce sa alkoholu, čo im pomáha zostať krajinami, ktoré ponechávajú občanom v rozhodovaní o svojom životnom štýle viac slobody.

- Pätnásť krajín v súčasnosti účtuje dodatočné dane na tekutinu do e-cigariet, čo je takmer dvojnásobok oproti ôsmim krajinám v roku 2017. Niektoré krajiny tieto náplne zdaňujú, hoci neobsahujú nikotín. Predaj e-cigariet obsahujúcich nikotín je úplne zakázaný v Turecku a Nórsku a na vapovanie sa uplatňuje rovnaké obmedzenia ako na klasické fajčenie v trinástich krajinách.

- Napriek zrýchľujúcemu pribúdaniu paternalistických regulácií životného štýlu občanov existuje len málo dôkazov o tom, že takéto politiky sú skutočne účinné. Tieto opatrenia sú v platnosti viac ako desať rokov, súvislosť medzi prísnejšími nariadeniami týkajúcimi sa pitia, stravovania, fajčenia a vapovania a očakávanou dĺžkou života nie je zrejmalá.

- Namiesto mikroregulácie spotrebiteľského správania by sa tvorcovia politik mali zamerať na hospodársky rast a prosperitu, aby dosiahli svoj deklarovaný cieľ zlepšiť zdravie svojich občanov.

- Skutočným cieľom zvyšovania spotrebných daní nie je kompenzácia nákladov zdravotníctva ale zvyšovania všeobecných príjmov štátnych pokladníc

Celú **publikáciu** si môžete **prečítať a stiahnuť tu**.

Predchádzajúce ročníky Indexu pestúnskeho štátu

- [2021](#)
- [2019](#) (PDF)
- [2017](#) (PDF)

Hlavným autorom publikácie je Christopher Snowdon z [Institute of Economic Affairs](#).

EPICENTER, Európske informačné centrum hospodárskych politik, je nezávislá iniciatíva desiatich popredných think tankov z celej Európy. Snaží sa informovať o európskej politickej diskusii a podporovať zásady slobodnej spoločnosti tým, že spája odborné znalosti svojich členov.

EPICENTER tvoria: Centrum politických štúdií (Dánsko), Fórum pre občiansky rozvoj (Poľsko), Institut Economique Molinari (Francúzsko), Inštitút pre ekonomické záležitosti (Spojené kráľovstvo), INESS Inštitút ekonomických a sociálnych analýz (Slovensko), Instituto Bruno Leoni (Taliansko), KEFIM (Grécko), Litovský inštitút voľného trhu, Prometheus (Nemecko) a Timbro (Švédsko). EPICENTER je rovnako ako jeho členovia politicky nezávislý a neprijíma financovanie od daňových poplatníkov.

Prečo je singapurské zdravotníctvo unikátne

Singapurský zdravotný systém je podľa posledného hodnotenia zdravotných systémov Bloombergu najefektívnejším na svete a podľa analytickej skupiny Economist Intelligence Unit dosahuje Singapur v oblasti zdravotníctva druhé najlepšie výsledky na svete. Singapur má zároveň 4. najvyššiu očakávanú dĺžku života pri narodení na svete.

Krajina má zavedený systém zdravotníctva, ktorý sa výrazne odlišuje od systémov v Európe, ale aj USA a krajín Commonwealth-u. Slovenským čitateľom tento systém približujeme v novej publikácii **Prečo je singapurské zdravotníctvo unikátne**.

Veľkú zásluhu na kvalite a udržateľnosti singapurského zdravotníctva má jeho unikátna štruktúra financovania. Stojí na troch pilieroch, ktoré kombinujú osobnú zodpovednosť jednotlivcov so štátnou „záchrannou sieťou.“ Väčšina zdravotných služieb v Singapure je pritom platených. Rozsah cien je pomerne široký a závisí od poskytovateľa (verejný/súkromný), kvality dodatkových služieb, lokality a od toho, či je pacient „dotovaný“ alebo „súkromný“.

Ako PDF si ju môžete **prečítať a stiahnuť** na našom webe [tu](#).

Skrátenú verziu vo formáte **tlačovej správy** si zas môžete [prečítať tu](#).

Priestor pre zdravotné pripoistenie na Slovensku

Diskusia o slovenskom zdravotníctve je paralyzovaná témou zisku zdravotných poisťovní. Častý argument politikov znie „zisk by mal byť dosahovaný z pripoistenia“, či dokonca „chceme umožniť pripoistenie“. No pozornému čitateľovi možno ihneď napadlo: keď to všetci chcú, prečo dosiaľ komerčné zdravotné pripoistenie nevzniklo? Na túto otázku odpovedáme v novej publikácii **Priestor pre zdravotné pripoistenie na Slovensku** od autorky Kataríny Fedorovej, kde analyzujeme slovenskú legislatívu a hľadáme v nej priestor na zdravotné pripoistenie.

Základným zmyslom verejného zdravotného poistenia (VZP) je sprístupniť potrebnú zdravotnú starostlivosť všetkým poistencom, bez ohľadu na ich príjmy a zdravotný stav. Potreby sú nekonečné a zdroje obmedzené, preto by VZP malo pokrývať iba klinicky prínosné technológie, ktoré si môžeme dovoliť zaplatiť. Z pohľadu VZP je štandardom zdravotná starostlivosť, ktorá prináša hodnotu za peniaze a neprekračuje možnosti rozpočtu. Všetko navyše je „pripoistiteľný“ nadštandard.

Dôvody pre kúpu individuálneho poistenia („pripoistenia“) môžu byť rôzne. V zahraničných štúdiách sa najčastejšie uvádza potreba pokrytia špecifickej starostlivosti, urýchlenie prístupu k liečbe a širší výber poskytovateľov zdravotnej starostlivosti. Popri samotnom obsahu (výkony, lieky, pomôcky) do popredia vystupujú najmä tri faktory - komfort, kvalita a čas. O týchto parametroch sme uvažovali v rámci súčasnej legislatívy. Viac o zisteniach sa dozviete v publikácii **dostupnej ako PDF tu**, alebo v **skrátenej verzii** vo formáte [tlačovej správy tu](#).

2030: menej zdravotníkov, viac chorých

Slovensko dlhodobo zažíva nedostatok zdravotníckych pracovníkov. Následkom starnutia obyvateľstva sa však v nasledujúcich rokoch situácia ešte zhorší a dôjde k zvýšeniu záťaže pre zdravotnícky systém. V populácii totiž bude väčšie množstvo ľudí, ktorí budú vyžadovať nadpriemerné množstvo starostlivosti.

Koľko? Odpovie vám publikácia INESS na tému: 2030: menej zdravotníkov, viac chorých, ktorú si môžete voľne stiahnuť.

Viac si môžete prečítať v komentári *Ako sa bude vyvíjať počet zdravotníkov na Slovensku* na strane 16 tohto Market Finesse, alebo v *tlačovej správe* tu. Podcast **INESS na DNES** na túto tému [nájdete zase tu](#).

Našu publikáciu o nedostatku zdravotníkov si môžete vďaka spolupráci s EPICENTER (Európske informačné centrum hospodárskych politík) prečítať aj **v angličtine**. Dostupná je online [na stránkach EPICENTER](#), alebo [ako pdf tu](#).

Monokultúra, domestikácia a evolúcia v školstve

Školstvo je posledné roky zahltené aktuálnymi problémami a parciálnymi výzvami. Pandémia, zatváranie škôl, prílev utečencov pred vojnou, rast nákladov a tak ďalej. V tomto víre aktuálnych udalostí akosi neostáva čas na zadefinovanie fundamentálnych problémov školstva, hľadanie ich príčiny a definovanie riešení a vízií do budúcnosti.

A to sú práve témy našej novej publikácie [Monokultúra, domestikácia a evolúcia v školstve](#).

Popisuje základný problém školstva, definuje jeho príčinu, navrhuje riešenie a ukazuje možné výsledky. Problémom je monokultúra vzdelávania zapríčinená domestikáciou štátom. Riešením je rozmrazenie evolúcie, ktorej výsledkom bude diverzita vo vzdelávaní.

Táto diverzita môže nabrať veľa foriem. Vo svete sú známe príklady veľmi rozdielnych modelov škôl:

- Škola ako Amazon
- Škola ako komunita
- Škola ako McDonald's
- Škola ako Michelin.

Publikáciu si môžete stiahnuť a prečítať ako [PDF na našom webe tu](#).

Investičné stimuly v rokoch 2017- 2022

Investičné stimuly sú nástroje porušujúce trhové princípy. Tento fakt si uvedomuje väčšina ekonómov aj politikov, no zároveň sú obhajované ako nevyhnutné a relatívne lacné opatrenia na postrčenie ekonomiky vpred, či vyhrávanie medzinárodných súbojov o veľké súkromné investície.

V rokoch 2017- 2022 sa udellilo 75 investičných stimulov v celkovej hodnote vyše 272 miliónov eur na projekty, ktoré mali vytvoriť dokopy 9 575 pracovných miest. Priemerný náklad na jedno vytvorené pracovné miesto bol 28 524 eur. Priemerná výška investičného stimulu presiahla sumu 3,6 milióna eur, teda cca 17 % z oprávnených investičných nákladov.

Relatívne náklady na investičné stimuly v porovnaní s predchádzajúcim obdobím klesli. Za sledované obdobie dosiahol podiel investičných stimulov 1,62 % objemu peňazí vybraných na dani z príjmu právnických osôb.

Kým analýza dát z rokov 2002- 2016 odhalila, že viac než 75 % objemu investičných stimulov išlo do okresov s podpriemernou nezamestnanosťou, za roky 2017- 2022 počtom "zvíťazili" okresy s nadpriemernou nezamestnanosťou. Smerovalo tam celkovo cez 53 % štátnej pomoci.

INESS naďalej zdôrazňuje potrebu prejsť od stimulovania vybraných „vítazov“ prostredníctvom investičných stimulov k zlepšovaniu podnikateľského prostredia ako celku, ktoré pomôže plošne domácim aj zahraničným firmám na Slovensku, starým aj práve začínajúcim.

Publikácia **Investičné stimuly v rokoch 2017- 2022** je [dostupná ako PDF tu](#) a jej **krátke zhrnutie** nájdete v podobe [tlačovej správy tu](#).

Výzvy pri liečbe zriedkavých ochorení pomocou ATMPs na Slovensku

So zriedkavými chorobami sú nerozlučne späté „Advanced Therapy Medicinal Products“ (ATMPs). Ide o liečbu založenú na medicínskych produktoch postavených na jednej z troch možností: génovej terapii, somatobunkovej terapii a tkaninovom inžinierstve.

ATMPs sa svojím charakterom vymykajú z regulačno-logisticko-ekonomického rámca „bežných“ liekov.

Publikácia je určená pre tých, ktorí sa chcú dozvedieť viac o špecifikách ATMPs. Publikácia **Výzvy pri liečbe zriedkavých ochorení pomocou ATMPs na Slovensku** nemá ambíciu navrhnúť konkrétne regulačné či iné zmeny.

Jej cieľom je posilniť diskusiu odborníkov na túto problematiku a oboznámiť širšiu verejnosť s jej existenciou.

Ako zmierniť problém nedostatočných výsledkov vo vzdelávaní: Autonómia a zodpovednosť

Jednou zo základných úloh vzdelávania je poskytnúť základnú úroveň gramotnosti. Veľkým problémom je, že pre určitú časť detí verejné vzdelávanie v tejto úlohe zlyhá. Ide o takzvaných zaostávajúcich žiakov.

Podľa výsledkov štúdie medzinárodného testovania PISA, približne jeden z piatich 15-ročných žiakov v EÚ nedosahuje dostatočné výsledky v čítaní (21,7 %), matematike (22,4 %) alebo prírodných vedách (21,6 %). Nedosiahnutie základnej úrovne zručností znižuje budúce výsledky žiakov šance na osobnej aj profesionálnej úrovni.

INESS v spolupráci s organizáciami Fundacja Liberté! (Poľsko), Republikon Institute (Maďarsko) a Liberální Institut (Česká republika) v publikácii **Ako zmierniť problém nedostatočných výsledkov vo vzdelávaní: Autonómia a zodpovednosť** analyzujú kľúčovú otázku - ako reformovať vzdelávanie tak, aby slabším žiakom pomohlo zlepšiť ich výsledky v rôznych krajinách s odlišne fungujúcimi vzdelávacími systémami.

Vo vzdelávacích systémoch už dlho platí, že ak chcete „reformovať všetko“, nakoniec „reformujete nič“. Vstup do vzdelávania do 21. Storočia by mal byť postupný a najskôr bude musieť fungovať „paralelne“ popri existujúcom verejnom vzdelávacom systéme. Preto v analýze navrhujeme vytvoriť inštitúciu s názvom školský obvod autonómnych škôl (SDAS), ktorý by bol zodpovedný za:

- Povoľovanie vstupu nových autonómnych škôl, ktoré sú ochotné prijať slobodu výmenou za prevzatie zodpovednosti za výsledky študentov,
- Stanovenie minimálnej úrovne výsledkov žiakov,
- Identifikáciu a prevzatie dlhodobo nefunkčných škôl, ktoré nedokážu vzdelávať žiakov ani na základnú úroveň gramotnosti,
- Poskytovanie podpory a pomoci pri kopírovaní modelu úspešných škôl a pri preberaní zlyhávajúcich škôl.

Je to reforma, ktorá nemá vopred stanovené, ako by malo vyzeráť dobré vzdelávanie. Nikto nevie, ako sa v úspešných školách zmení obsah a forma vzdelávania, kvalifikácia a profesijná štruktúra učiteľov a ich odmeňovanie, známkovanie žiakov a ich čas strávený na vyučovaní. SDAS budú zaujímať len tri veci: výsledky, výsledky a výsledky. Celú publikáciu s navrhovanými reformami si môžete [prečítať a stiahnuť tu](#).

Medzinárodná publikácia vychádza z predchádzajúcej publikácie Róberta Chovanculiaka s názvom **Ako prelomiť ľady v školstve** [dostupnej tu](#).

Podujatia

Čo očakávame od zdravotného pripoistenia?

V stredu 12. júla 2023 sa v priestoroch Pálffyho paláca na Zámockej uskutočnila diskusia organizovaná INESS v spolupráci s portálom ozdravme.sk.

V úvodnej prezentácii predstavila **autorka Katarína Fedorová** obsah a závery novej publikácie **Priestor pre zdravotné pripoistenie na Slovensku**, ktorú nájdete aj na strane 24 tohto Market Finesse a je dostupná na voľné stiahnutie.

Nasledovala diskusia s autorkou a hosťami, ktorými boli **riaditeľ IZA Matej Mišík**, **člen predstavenstva poisťovne Dôvera Marian Faktor** a **analytik INESS Martin Vlachynský**. Moderoval **Šimon Jeseňák** z portálu ozdravme.sk.

Dôležitou súčasťou diskusie boli aj aktívni diváci, ktorí boli tvorení prevažne odbornou verejnosťou z poisťovní, NBS, médií, ale aj reprezentantmi politických strán, viacerých združení a asociácií zo zdravotníckeho sektora, lekári, či zástupcovia ďalších záujmových skupín.

Podľa diskutujúcich zdravotné pripoistenie v súčasnosti nemá veľa priestoru na spontánny vznik, aj zahraničné skúsenosti ukazujú, že by muselo získať výraznú politickú podporu. Je takisto nutné rozlišovať medzi poisťiteľnými (náhodnými) rizikami a predvídateľnou spotrebou, ku ktorej sa skôr hodí model „predplatného“ a podobne. Zaznel aj názor, že dnes existujúce poistenie kritických chorôb, úrazov či rakoviny je vlastne formou pripoistenia, avšak s finančným plnením a nie plnením v podobe zdravotných služieb.

Jedným z tlmočených rizík zdravotného pripoistenia je v ďalšom znižovaní dostupnosti verejnej zdravotnej starostlivosti z dôvodu presunu kapacít. Viacerí diskutujúci (vrátane tých z radov divákov) vyjadrili presvedčenie, že najschodnejšou cestou na vznik pripoistenia (resp. doplnkových platieb k súčasnému poisteniu) je na produkt manažérskych služieb (objednávanie pacientov, poradenstvo a pod.).

Zásadným impulzom pre rozvoj trhu by bol prechod celého systému na model nominálneho poistného, v ktorom by si poisťenci boli nútení vybrať niektorý z ponúkaných poistných plánov (vrátane plánu s nulovým doplatkom).

Väčšina zúčastnených však na takto rozsiahlu daňovo-odvodovú reformu v súčasnosti nevidí na Slovensku politický priestor. Kľúčovým záverom diskusie bola potreba ujasnenia cieľov, ktoré od pripoistenia očakávame. Diskutujúci sa zhodli, že nejaká forma pripoistenia bude do budúcnosti nevyhnutná. Ak mu nevytvoria priestor vlády, vznikne na trhu ako paralelný systém v dôsledku klesajúcej dostupnosti služieb z verejného systému.

Poznáme víťazov 6. ročníka Ekonomickej olympiády pre stredoškólakov

Ekonomická olympiáda aj tento rok vzbudila záujem u viac ako 10-tisíc mladých Slovákov a Sloveniek a pomohla im získať ocenenie a uznanie za svoje vedomosti a schopnosti v oblasti ekonómie a financií. Šiesty ročník Ekonomickej olympiády pre stredoškólakov vyvrcholil finálovým kolom, ktoré sa konalo vo štvrtok 4. mája 2023 v hoteli Devín v Bratislave.

Ekonomická olympiáda pomáha mladým ľuďom **rozšíriť svoje znalosti v oblasti ekonómie a financií a zlepšiť svoje analytické zručnosti**. Olympiáda taktiež poskytuje cennú spätnú väzbu pedagógom o vedomostiach ich študentov. Ekonomicкую olympiádu na Slovensku organizuje INESS v spolupráci s českým Inštitutom ekonomického vzdelávání (INEV).

Tento rok si v Ekonomickej olympiáde otestovalo svoje vedomosti 10 120 študentov v online školských kolách, z ktorých postúpilo len 540 do ôsmich prezenčných krajských kôl. Vo finále si zmeralo sily 50 najlepších študentov z celého Slovenska.

Test celoslovenského finále bol zameraný na aktuálne ekonomické problémy. Stredoškólaci museli argumentovať, **ako môže zvýšenie víkendových cien za parkovanie počas letnej sezóny v Tatrách pôsobiť na dopyt po parkovacích miestach, ako vplývajú clá na dovoz obilia z Ukrajiny na blahobyt spotrebiteľov, výrobcov a štátu, či vypočítať zisk a cashflow obchodného reťazca**. Pri oprave testov pomáhali pedagógovia z Ekonomickej univerzity v Bratislave a Fakulty managementu Univerzity Komenského.

[Poradie súťažiacich po písomnom kole zobrazíte kliknutím sem.](#)

Desať najlepších študentov postúpilo do ústneho kola, v ktorom sa snažili svoje odpovede na vyžrebovanú otázku vyargumentovať pred **odbornou porotou**. Jej členmi boli odborníci z akademickej obce, súkromného a neziskového sektora: Martin Vlachynský (INESS), Jarko Fidrmuc (Slovenská ekonomická spoločnosť), Štefan Máj (Nadácia Slovenskej sporiteľne), Iveta Szabo (Slovenská asociácia poisťovní) a Martin Šuster (Rada pre rozpočtovú zodpovednosť).

Riaditeľka Ekonomickej olympiády, Monika Budzák: „*Finále je každý rok najzaujímavejšie podujatie Ekonomickej olympiády. Umožňuje nám vytvoriť si dobrý obraz o budúcnosti slovenskej ekonómie a prepojiť nádejné mladé talenty s odborníkmi, od ktorých môžu čerpať inšpiráciu. Tešíme sa, že zo strany škôl je o túto súťaž záujem a zapájame aj také školy, kde vyučovanie ekonómie má len minimálny priestor.*“

Finálový deň priniesol pre študentov a ich pedagógov aj **prednášky a diskusie** v rámci sprievodného programu. Analytik INESS Róbert Chovanculiak si pripravil pre pedagógov prednášku s názvom *Prečo umelá inteligencia nenahradí učiteľov*, a študenti po dopísaní testu diskutovali spolu s Radovanom Ďuranom, analytikom z INESS a Róbertom Pregom, hlavným ekonómom z Tatrabanky, o tom, prečo sa nám nedarí ekonomicky dobiehať Česko.

Po záverečnom hodnotení v ústnom kole porota určila výsledné poradie všetkých desiatich superfinalistov Ekonomickej olympiády. **Tretie miesto zaujal Filip Poláčik z Gymnázia Metodova v Bratislave, druhé miesto získal Martin Kips z Gymnázia na Grösslingovej ulici v Bratislave a absolútnym víťazom šiesteho ročníka Ekonomickej olympiády sa stal Samuel Jurčišin z Gymnázia Jura Hronca v Bratislave.** Súťažiacim gratulovali a ceny odovzdávali organizátori, partneri projektu a členovia odbornej komisie. Vďaka sponzorom sa najúspešnejšia trojica finalistov môže tešiť z hodnotných cien ako je čítačka elektronických kníh, mobilný telefón a notebook.

Poradie súťažiacich po ústnom kole zobrazíte kliknutím sem.

„Tento ročník Ekonomickej olympiády sa mi veľmi páčil. Pomohol mi vidieť moje ekonomické nedostatky a dozvedieť sa, v čom sa môžem ešte zlepšovať. Zároveň som sa naučila veľa nových poznatkov a informácií či už v samotnej príprave na olympiádu alebo na dnešných konferenciách. Dúfam, že táto olympiáda bude naďalej pokračovať a motivovať mladých ľudí vzdelávať sa v ekonómii a aj sa v budúcnosti v nej aktívne angažovať. Ďakujeme.“- odkázala súťažiaca v anonymnom hodnotiacom dotazníku.

Ekonomickej olympiádu v školskom roku 2022/2023 podporujú:

Slovenská banková asociácia, Slovenská asociácia poisťovní, Nadácia Slovenskej sporiteľne, Nadácia Tatra banky, Martinus, ABCedu, Nexteria, portál Zones, týždenník Trend, Slovenská ekonomická spoločnosť, Institut ekonomického vzdelávania (INEV), Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta managementu Univerzity Komenského, Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov A. Dubčeka v Trenčíne, Fakulta ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre, Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov UNIZA, Fakulta manažmentu, ekonomiky a obchodu Prešovskej univerzity a Ekonomická fakulta, TUKE.

Všetkým partnerom veľmi ďakujeme.

Ak by ste aj vy mali chuť **podporiť projekt Ekonomickej olympiády**, ozvite sa nám e-mailom na adresu monika.budzak@iness.sk.

Premiéra Ekonomickej olympiády na slovenských základných školách: čo vedia žiaci a žiačky z ekonomie a financií?

Ekonomickej olympiády pre základné školy rozbehla v školskom roku 2022/2023 svoj pilotný ročník. Do súťaže sa zaregistrovalo vyše 200 škôl, ktoré zapojili 4 400 žiakov. Z danej vzorky je možné vyčítať, čo súťažiacim ide dobre a s čím mali najväčšie problémy. V tomto texte vám prinášame krátku analýzu výsledkov.

Začneme otázkami s najvyššou úspešnosťou. Úspešnosť nad 80 % dosiahli žiaci v otázkach, kde je odpoveď priam evidentná alebo ide o údaje, ktoré sa veľmi často memorujú vo vyučovaní.

Rodinný rozpočet

Príjmy rodinného rozpočtu by nemali pochádzať:

- zo zamestnania
- z podnikania
- z predaja majetku
- z trestnej činnosti
- z predaja akcií

Na túto otázku správne odpovedalo 82,6 % súťažiacich. Napriek tomu, že odpoveď je pomerne jasná, z celkového počtu opýtaných odpovedalo 402 súťažiacich nesprávne. Aj pri analýze výsledkov stredoškolskej olympiády však vidíme, že problémom nie je neznalosť v ekonómii, ale čítanie s porozumením.

Memorovanie

V roku 2004 sa Slovenská republika stala členom:

- eurozóny
- Európskej únie
- Medzinárodného menového fondu
- OSN
- OECD

Toto je príklad otázky, ktorá si vyžaduje tzv. „memorovanie“. Aj pri stredoškolskej olympiáde vidíme, že otázky na všeobecný prehľad, ktoré nevyžadujú samostatné uvažovanie ale len znalosť faktov, patria k otázkam s najvyššou úspešnosťou.

Tržby, náklady, zisk

Naopak, oblasťou, ktorá robí žiakom problém, sú pojmy ako tržby, náklady a zisk. V modelovom príklade vedelo určiť tržby len 10 % opýtaných žiakov.

Pani Silná inkasovala na predaji kníh tento rok 20-tisíc eur. Zamestnancom zaplatila 4-tisíc eur na mzdách, za energie 2-tisíc eur, za nájomné 6-tisíc eur. Jej tržby predstavovali:

- mala stratu 6-tisíc eur
- 8-tisíc eur
- 12-tisíc eur
- 0 eur
- 20-tisíc eur

Market Access o zdravotníckych výzvach

Vzdelávacie podujatia v zdravotníctve pod hlavičkou Market Access pokračovali aj 26. apríla 2023, tentokrát v online forme.

Účastníkom sa prihovril aj analytik INESS **Martin Vlachynský** s témou najväčšie výzvy v zdravotníctve v tomto roku a v blízkej budúcnosti.

Prednášku si môžete pozrieť/vypočuť aj zo záznamu na našom YouTube kanáli.

Inflácia

Inflácia je ekonomickou top témou už niekoľko mesiacov. Napriek tomu sú jej dopady pre mnohých ľudí ťažko predstaviteľné. V modelovom príklade sme sa preto pýtali, aký vplyv má inflácia na úspory. Len 18 % opýtaných žiakov vedelo správne odpovedať na otázku:

Keď si uložíte v banke peniaze s 1 % úrokom za rok a za rovnaké obdobie vzrastú ceny o 2 %, potom je reálna úroková miera

- 0 %
- 1 %
- 3 %
- 1 %
- 2 %

Fungovanie trhu

S fungovaním trhového mechanizmu sa denne stretáva každý z nás. Dopyt a ponuka majú na svedomí výšku cien, ktoré vidíme na pulkoch predajní. Platí, že čím menšia ponuka, tým vyššie ceny. Čím vyššie ceny, tým nižší dopyt. Tento efekt vedelo v modelovom príklade správne odhaliť len 22 % opýtaných žiakov.

Keď sa dvaja pekári dohodnú o rozdelení trhu v odľahlej dedine, tak možno očakávať, že:

- cena chleba v dedine klesne a jeho predaj vzrastie
- starosta mesta ich podľa platnej legislatívy pošle na 20 rokov do väzenia
- mlynári odmietnu dodávať múku do danej dediny
- cena chleba v dedine vzrastie a jeho predaj tiež vzrastie
- cena chleba v dedine vzrastie a jeho predaj klesne

Či ste obstáli v teste lepšie ako väčšina žiakov ZŠ sa dozviete na konci tohto textu.

Ekonomická olympiáda ukázala, že hoc je teoretické definovanie pojmov pre mnohých žiakov jednoduché, ich aplikácia v praxi im robí problémy. Dobrou správou je, že sa s tým dá niečo robiť. Analytické myslenie je možné cvičiť. Podľa hesla „čo chceš zlepšiť, musíš merať“ vďaka olympiáde už vieme, kde začať.

Odpovede: 1D, 2B, 3E, 4D, 5E

Okrúhly stôl o ATMPs

INESS v spolupráci Grape PR a s finančnou podporou spoločnosti Takeda organizoval okrúhly stôl pri príležitosti vzniku novej publikácie.

Advanced therapy medicinal products (ATMPs) sú rýchlo rastúcim liekovým segmentom, ktorý vykazuje mnohé špecifiká. Diskusia o nich bola cieľom podujatia, ktoré sa uskutočnilo v stredu 5. apríla v hoteli Marriott v Bratislave.

Uzavretý okruh divákov bol tvorený lekármi, zástupcami Ministerstva zdravotníctva, NIHO, či farmaceutického priemyslu. Okrem prezentácie novej publikácie Výzvy pri liečbe zriedkavých ochorení pomocou ATMPs na Slovensku analytikom INESS **Martinom Vlachynským** na pôdujati s príspevkom vystúpili aj Juraj Gyárfáš z Dentons a prednosta Kliniky onkohematológie LFUK a NOÚ doc. MUDr. Ľuboš Drgoňa.

INESS v Prahe

Hlavné mesto Českej republiky sa v týždni od 22. do 27. mája 2023 stalo detašovaným „pracoviskom“ INESS. Až traja členovia INESS sa zúčastnili na konferencii [Europe Liberty Forum 2023](#), ktorú v Prahe organizuje [Atlas Network](#) v spolupráci s českým [Liberálnym inštitutom](#).

Tejto putovnej konferencii, na ktorej sa zúčastňujú stovky účastníkov nielen z Európy, ale aj Ameriky, Ázie či Afriky, aj tento rok predchádzali sprievodné podujatia. **Richard Ďurana** sa zúčastnil na trojdňovom Transatlantickom CEO Summite, ktorý Atlas Network organizuje pre 16 vybraných CEOs európskych a amerických think tankov Atlas Network.

Medzi preberané témy patrili napr. polarizácia a cancel culture, post-covidové poučenia či aktuálne problémy v niektorých krajinách. **Monika Budzák** absolvovala dvojdnový tréning Fundraising 360, zameraný na rozvoj spolupráce s partnermi a sponzormi. Od štvrtka sa obaja spolu s **Radovanom Ďuranom** zúčastnili na spomínanej konferencii Europe Liberty Forum 2023.

Richard Ďurana v piatok popoludní a večer pokračoval stretnutím medzinárodného EPICENTER Networku, ku ktorému sa INESS pripojil po mnohoročnom čakaní v októbri minulého roku.

V sobotu na stretnutí [Rising Tide Foundation](#) a [Austrian Economics Center](#) spolu s ďalšími účastníkmi brainstormoval o budúcom formáte, štruktúre a výzvach Free Market Road Show (report z poslednej, ktorú v apríli usporiadal INESS, si môžete [prečítať tu](#)).

V rámci príprav na medzinárodné kolo Ekonomickej olympiády sa Monika Budzák stretla z partnermi z ďalších krajín. Spolu sa tento rok do olympiády na celom svete zapojilo už vyše 77 000 súťažiacich.

Prague International Health Summit 2023

V Prahe sa 25. a 26. mája uskutočnil už 11. ročník medzinárodnej zdravotníckej konferencie Prague International Health Summit, organizovaný Advance Healthcare Management Institute. PIHS je najvýznamnejšou konferenciou v Česko a na Slovensku, zaoberajúcou sa zdravotníckou politikou a manažmentom. Je to zároveň skvelá príležitosť na načerpanie nových informácií a kontaktov, preto sme radi, že sa aj INESS podarilo na prestížne podujatie vyslať svojho zástupcu.

INESS na konferencii Vizionáři v zdravotnictví 2023

V utorok 30.5.2023 sa v priestoroch Aurélie uskutočnil ďalší ročník konferencie Vizionáři v zdravotnictví.

V úvodnom diskusnom paneli s témou Financovanie zdravotníctva - výzva pre Slovensko, výzva pre novú vládu sa zúčastnil aj analytik INESS Martin Vlachynský. Ďalšími rečníkmi boli prof. Róbert Babela, PhD., MBA, MSc. (HTA), FISAC, SZU, Ing. Richard Strapko, generálny riaditeľ VŠZP, Ing. Martin Kultán, generálny riaditeľ DŮVERA ZP, Ing. Adam Marek, Útvar hodnoty za peniaze MF SR a moderátorkou bol Zuzana Javorová. Záznam z podujatia je dostupný [na Facebooku](#) a [na YouTube](#).

Ekonomické reči #25: Európska únia medzi utópiou a realitou

Hostom májového vydania Ekonomických rečí bol renomovaný ekonóm a zahraničnopolitický analytik **Dalibor Roháč**, ktorý pôsobí v American Enterprise Institute vo Washigtone, D.C. Spolu s našim analytikom **Radovanom Ďuranom** sa rozprávali o súčasnom stave Európskej únie a potrebe budúcej reformy v jej fungovaní.

Náš hosť v rámci diskusie predstavil svoju novú knihu s názvom "Governing the EU in an Age of Division" (Riadenie EÚ v čase rozdelenia), v ktorej zdôrazňuje rozmanitosť európskeho kontinentu, ktorá sa často prehliada. Spolu s vami sme sa v príjemnej atmosfére porozprávali o základnej ideológii, ktorá stojí za európskou integráciou, o nezhodách v oblasti politik a dôsledkoch rozširovania EÚ. Zároveň sa vyzdvihlo množstvo pozitív, ktoré členským štátom európsky projekt priniesol, ako sú napríklad 4 slobody vnútorného trhu EÚ. Cieľom jeho knihy je nájsť odpoveď na otázku: Ako udržať EÚ pokope, keď stále narastá nesúhlas vnútri jednotlivých krajín, ale aj medzi krajinami navzájom?

Dalibor Roháč sa v tomto smere dotkol konceptu polycentrizmu, v ktorom naznačuje potrebu vyváženého rozdelenia moci medzi centrálnu a regionálne orgány. Práve tento koncept považuje za možnú cestu budúcej európskej integrácie a možnosť jej budúceho riadenia.

Rečníkom ďakujeme za otvorenú diskusiu a vám za účasť, príjemnú atmosféru a otázky. Už teraz sa tešíme na ďalší večer plný Ekonomických rečí!

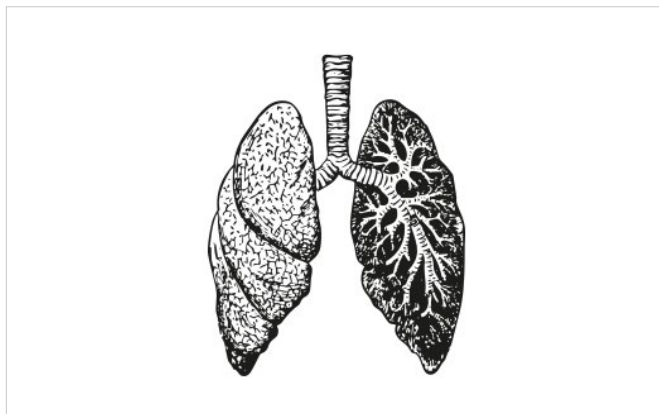
Celý **záznam** Ekonomických rečí si môžete **vypočuť ako podcast #navrsku tu**.

Cesta pacienta s karcinómom pľúc

V utorok 27. júna sa uskutočnilo odborné podujatie na tému karcinómu pľúc, so špeciálnym zameraním na prevenciu a cestu pacienta s týmto ochorením.

INESS pre toto podujatie pripravil analytický brief o karcinóme pľúc, v spolupráci s analytikmi Msquare. Podujatie bolo určené pre úzky okruh odborníkov na karcinóm pľúc, zástupcov ministerstva, poisťovní a analytikov.

Hlasové školenia pre INESS

Od 11.1. - 8.6.2023 absolvovali viacerí členovia INESS školenia na zlepšenie hlasového prejavu pod vedením skúseného lektora - režiséra a herca Ondreja Kaprálika.

Školenia pozostávali z troch skupinových hodín, ktoré slúžili na nastavenie očakávaní, meranie progresu a vymedzenie cieľov do budúcnosti. Jednotliví účastníci z INESS okrem toho absolvovali individuálne hodiny s lektorom, kde sa zamerali na jednotlivé problémové oblasti ako správna artikulácia, dôraz či rytmus.

Za podporu rozvoja hlasového prejavu ďakujeme lektorovi Ondrejovi Kaprálikovi a Nadácii Pontis, ktorá projekt podporila prostredníctvom Fondu pre Transparentné Slovensko.

Prezentačné zručnosti v PDCS

30. a 31. mája 2023 absolvovali Monika Budzák, Róbert Chovanculiak a Martin Vlachynský kurz na zlepšenie prezentačných zručností v združení PDCS.

Lektorka Zuzana Fialová previedla účastníkov kostrou dobrého prezentačného prejavu, ktorý si každý z účastníkov vyskúšal na vlastnej koži. Cvičenia boli zamerané aj na skracovanie prejavu v stresových situáciách, kedy sme nútení zásadnejšie prekonať pripravenú prezentáciu, s cieľom ponechať nosnú myšlienku.

Kurz prezentačné zručnosti mohli členovia INESS absolvovať vďaka podpore Nadácie Pontis a Fondu pre transparentné Slovensko.

Aj vy môžete prispieť k slobodnejšej a vzdelanejšej spoločnosti na Slovensku.
Podporte naše aktivity, a my budeme môcť pracovať o to intenzívnejšie.

Ďakujeme, každú vašu podporu si veľmi vážime.

Vlogy a podcasty

Na Vřšku #122 - Fighting for infrastructure (with Iryna Kosse)

Kampaň proti ukrajinskej infraštruktúre trvá už rok a pol. Aký je súčasný stav energetiky a logistiky v krajine? S **Irinou Kosse** z kyjevského inštitútu IER sme sa #navrsku bavili aj o tom, ako podniky bojujú s výpadkami elektriny, možnostiach ťažby plynu z nových ložísk, či o potenciálnom obnovení letov z užhorodského letiska. (anglicky)

Na Vřšku #121 - Business environment in war (with IER)

Vojna nie je podnikaniu príliš nápomocná. Napriek tomu, veľká väčšina ukrajinského biznisu pokračuje v činnosti. #navrsku sme sa rozprávali s **Oksanou Kuziakiv** z Institute for Economic Research and Policy Consulting (IER) v Kyjeve. Diskutovali sme situáciu ukrajinských podnikateľov, ale aj fungovanie ich inštitútu. (anglicky)

IER pravidelne publikuje [ekonomické reporty a prieskumy](#) v angličtine.

Na Vřšku #120 - Ako prelomiť ľady v školstve

Už sa v školstve nemôžeme spoliehať na malé zmeny, ktoré nevedú nikam. Ani na veľké reformy, ktoré sa nikdy nezačnú. Potrebujeme paralelnú možnosť tu a teraz. Je potrebné vytvoriť priestor „na okraji“ pre šikovných a aktívnych ľudí, ktorí majú víziu, chuť a schopnosti v školstve niečo zmeniť.

O tom sa bavíme v tejto časti #navrsku. O možnosti zakladať tzv. autonómne školy, ktoré získajú slobodu vo fungovaní výmenou za zodpovednosť za výsledky.

Viac na túto tému aj v našej publikácii [Ako prelomiť ľady v školstve](#). Tu zas nájdete link na medzinárodnú štúdiu [Ako zmierniť problém nedostatočných výsledkov vo vzdelávaní: Autonómia a zodpovednosť](#).

Na Vřšku #119 - Dalibor Roháč: EÚ medzi utópiou a realitou

Hosťom májového vydania Ekonomických rečí bol renomovaný ekonóm a zahraničnopolitický analytik Dalibor Roháč, ktorý pôsobí v American Enterprise Institute vo Washigtone, D.C. Spolu s našim analytikom Radovanom Ďuranom sa rozprávali o súčasnom stave Európskej únie a potrebe budúcej reformy v jej fungovaní. Záznam sme pre vás pripravili #navrsku.

Free Market Road Show 2023: Energetická kríza - Čo nás čaká v najbližších rokoch?

Témou tohtoročnej medzinárodnej konferencie Free Market Road Show bola Energetická kríza a otázka čo nás čaká v najbližších rokoch.

Rečníci sa sústredili na súčasné problémy energetického trhu v Európe, na výzvy, ktorým čelia podnikatelia ako aj dodávatelia energií. Medzi panelistami vystúpili predstavitelia malých aj veľkých podnikateľov, v paneli dodávateľov boli predstavitelia dodávateľov základných komodít ako aj relevantní predstavitelia štátu.

INESS na DNES #91: 2030: Menej zdravotníkov, viac chorých

Od 65. roku života spotrebuje človek asi polovicu nákladov na zdravotnú starostlivosť, ktorú vo svojom živote celkovo potreboval. V #INESSnaDNES hovoríme s Matejom Bártom o tom, ako bude vyzerat počet lekárov a zdravotných sestier do roku 2030, ako starnutie populácie ovplyvní zdravotnú starostlivosť a čo by sa dalo robiť, aby situácia nebola taká kritická, ako ukazujú čísla jeho novej analýzy s názvom 2030:Menej zdravotníkov, viac chorých.

Publikáciu **2030: Menej zdravotníkov, viac chorých** nájdete na našom webe ako PDF tu.

INESS na DNES #90: Finále 6. ročníka EO: Kto sú najšikovnejší mladí ekonómovia?

Poznáme víťazov už 6. ročníka Ekonomickej olympiády pre stredoškólkov. Vo štvrtok, 4. mája 2023 o titul zabojovalo 50 najšikovnejších mladých ekonómov a ekonómiek z celého Slovenska. Po školských a krajských kolách na nich v celoslovenskom kole čakal test, ktorý bol zameraný na aktuálne ekonomické problémy. Stredoškólcovia museli argumentovať, ako môže zvýšenie víkendových cien za parkovanie počas letnej sezóny v Tatrách pôsobiť na dopyt po parkovacích miestach, ako vplývajú clá na dovoz obilnín z Ukrajiny na blahobyt spotrebiteľov, výrobcov a štátu, či vypočítať zisk a cashflow obchodného reťazca.

Gratulujeme trom víťazom, ktorými sa stali:

- 1. miesto: Samuel Jurčišin** z Gymnázia Jura Hronca v Bratislave
- 2. miesto: Martin Kips** z Gymnázia na Grösslingovej ulici v Bratislave
- 3. miesto: Filip Poláčik** z Gymnázia Metodova v Bratislave

Dostať sa až sem nebolo vôbec jednoduché a veľká gratulácia patrí naozaj všetkým päťdesiatim finalistom. Do Ekonomickej olympiády sa v tomto ročníku zapojilo až **10 120 stredoškólkov** a konkurencia tak bola naozaj vysoká. Vypočujte si reportáž z finálového dňa, kde sa o svoje dojmy a názory podelili študenti, učitelia, odborná porota, partneri a, samozrejme, aj riaditeľka Ekonomickej olympiády Monika Budzák.

O výzvach roku 2023 pre zdravotníctvo

Taktické a strategické výzvy zdravotníctva pre rok 2023 a ďalej. Prednáška zaznela v rámci online seminára zo série podujatí [Market Access](#), ktorý sa konal 26.4.2023.

Smerujeme do rozpočtového pekla, komentuje ekonóm Radovan Ďurana

V rozhovore v relácii **TERAZ TAKTO s Ankou Žitnou** približoval **Radovana Ďurana** aktuálnu situáciu slovenských verejných financií. V rozpočte chýba sedem miliárd eur. Vláda občanom oznámila, že sa bude šetriť. Experti kabinetu Ľudovíta Ódora navrhli priškrtnúť sociálne výdavky. Vypočujte si komentár Radovana Ďurana.

Agrotémy vo volebných programoch

Monika Budzák v relácii **Analýzy 24** TV JOJ komentovala problematiku pôdohospodárstva. Tá je jednou zo stálych tém aj v kampaniach politických strán. Na čo sa v nich treba sústrediť prezradila moderátorovi JOJ 24 Petrovi Petrusovi.

Ako sa s deťmi rozprávať o peniazoch

V podcaste **Na rovínu o peniazoch** diskutovala **Monika Budzák** s moderátorom Marekom Vargom o tom, ako vznikla myšlienka ekonomickej olympiády a pre koho je určená, ktoré školy sú na tom s výsledkami najlepšie, či sa postupne zlepšuje povedomie študentov, aké najčastejšie mýty postrehli u mládeže, a tiež ako komunikovať s deťmi o hodnote peňazí.

Cena štátu

Už od roku 2006 vám prinášame **projekt Cena štátu**, ktorého cieľom je priblížiť verejnosti jednoduchou formou zložité a komplexné údaje z prostredia verejných financií. Veríme, že aj vďaka nemu prispějeme k zníženiu tzv. fiškálnej negramotnosti, aby občania - voliči rozumeli proporciám a dopadom politických návrhov na ich blahobyť aj peňaženku.

Aj na týchto miestach vám pravidelne prinášame novinky zo sveta verejných výdavkov - ktorého ilustračnou vlajkovou loďou je plagát **Vesmír verejných výdavkov**, ktorého celkom čerstvú **verziu pre rok 2023** nájdete nižšie.

Ako vyzerá aktualizácia limitu verejných výdavkov a prečo bude nová vláda motivovaná schváliť programové vyhlásenie čo najskôr?

Prečítajte si viac v komentári [Aktualizácia limitu verejných výdavkov](#), ktorý nájdete na webe cenastatu.sk.

Ak na Vašej škole ešte Vesmír nemáte, ozvite sa nám e-mailom na radovan.durana@iness.sk.

Takisto dávame do pozornosti prednášky Ceny štátu, ktoré pravidelne na stredných školách robíme. V prípade záujmu sa nám ozvite na rovnaký e-mail: radovan.durana@iness.sk.

INESS publikácie

V roku 2018 bola vzkriesená myšlienka o sociálnych podnikoch, ktoré budú sledovať iné ciele, ako je zisk. Ich cieľom malo byť, že budú poskytovať tovary a služby buď svojim členom, alebo širšiemu spoločenstvu. A tak vznikli servisné poukážky. Ako sa idey darí? Pozreli sme sa, ako po 4 rokoch tento systém funguje.

Je v poriadku zmeniť alebo odstrániť zlé zákony, a aj tie dobré je potrebné z času na čas aktualizovať. Ak sa však zákony menia príliš rýchlo, vytvára to značné náklady. V publikácii **Novelizácie v zdravotníctve** sme spočítali novelizácie 11 hlavných zdravotníckych zákonov v období 2004-2022. V tomto období sa dokopy zmenili až 603-krát.

V publikácii **Večný súboj ideológie a expertízy** sa zamýšľame nad fenoménom ideológie a expertízy v kontexte zdravotníctva. V prvej časti text z filozofického hľadiska stručne analyzuje vzťah medzi týmito konceptami v politickom rozhodovaní. V druhej časti je potom tento teoretický rámec aplikovaný na tri konkrétne príklady.

V publikácii **Ako prelomiť ľady v školstve** predstavujeme príklady najlepších politík zo zahraničnej praxe, ktoré dokázali zlepšiť výsledky vzdelávania detí zo znevýhodneného prostredia. Akademický výskum opakovane ukazuje, že najlepšie výsledky prináša možnosť zakladať tzv. charterové resp. autonómne školy.

Aj verejné zdravotníctvo by malo pracovať s prioritami. Čo má väčšiu prioritu? Finančná alebo geografická dostupnosť? Kvalita alebo kvantita? Čo by malo byť jednoznačne zadarmo a naopak, za čo si je slovenský pacient-poistenec-spotrebiteľ ochotný priplatiť? Publikácia predstavuje výsledky prieskumu a ich analýzu.

Existujú nové a účinné lieky, o ktorých ľudia vedia a chcú ich, avšak nachádzanie zdrojov na ich úhradu sa stáva čoraz náročnejším. Relevantnou sa tak stáva diskusia o nových spôsoboch platby za tieto nové lieky. V hradení liekov a terapií sa postupne objavujú nové teoretické prístupy, ktoré sa postupne prenášajú aj do praxe.

INESS knihy

Kniha **Zlé peniaze** od Juraja Karpiša hľadá príčiny a opisuje priebeh krízy. Je písaná pre verejnosť s cieľom vysvetliť krízové ekonomické javy alternatívnym spôsobom. Súčasťou „sprievodcu krízou“ je popis dosahov krízy na životy bežných ľudí a príklady, ako sa s nimi dá vyrovnáť. Tento bestseller si môžete zakúpiť cez stránku zlepeniaze.eu, prípadne vo vašom kníhkupectve.

Žiaden ekonomický model nedokáže zabezpečiť, aby každý občan krajiny jazdil na Rolls-Royce, hoci ho dokážeme vyrobiť. To platí aj v zdravotníctve. Množstvo finančných zdrojov v systéme je v každom časovom bode dané. „Niečo“ musí rozhodnúť o tom, ako budú tieto zdroje rozdelené. Touto témou sa zaoberá vo svojej knihe **Inovatívne lieky - právne a etické otázky** Katarína Fedorová.

Kniha **Pokrok bez povolenia** od Róberta Chovanculiaka je kompletný sprievodca svetom, kde Airbnb oživuje mŕtvý kapitál a konkuruje štátu v tvorbe regulácií, kde Kickstarter nahrádza vyberanie daní a pomáha financovať verejné služby a kde Bitcoin umožňuje budovať paralelnú spoločnosť, v ktorej neexistujú „vedúci“ a všetci máme kľúče od miešačky.

pokrokbezpovolenia.sk

INESS spojil 10 autorov zo Slovenska a Česka, aby poskytli svoj pohľad na zaujímavé ekonomické a spoločenské aspekty krízy spojeney s pandémiou koronavírusu. V knihe **Dedičstvo koronakrízy** sa napríklad dozvieme, ako zlepšiť proces schvaľovania liekov, krotiť domýšľavých expertov, lepšie nakupovať vakcíny, vytvárať paralelné spoločenstvá, pracovať cez internet, využívať trh a podnikateľov v boji s vírusom, alebo nezneužívať centrálnu banku.

Všetky publikácie a Policy Notes si môžete zdarma stiahnuť na stránke iness.sk v sekcii **Publikácie**.

Knihy je možné zakúpiť osobne v kancelárii INESS (okrem e-knín) alebo na dobierku objednávkou cez sekciu **Knihy** na stránke iness.sk.